

LATVIJAS UNIVERSITĀTE
PEDAGOĢIJAS, PSIHOLOĢIJAS UN MĀKSLAS FAKULTĀTE
SKOLOTĀJU IZGLĪTĪBAS NODAĻA

**SOCIĀLPEDAGOĢISKĀ DARBĪBA 12-17 GADUS
VECU PUSAUDŽU VĒRTĪBU SISTĒMAS
VEIDOŠANĀ DIENAS CENTRĀ “ČIEKURS”
DIPLOMDARBS**

Autore: **Sigita Kokoreviča**

Studenta apliecības Nr.: sk13120

Darba vadītāja: asoc. prof. Dr. paed. Astrīda Raževa

RĪGA 2017

ANOTĀCIJA

Sigitas Kokorevičas diplomdarbs “**Sociālpedagoģiskā darbība 12-17 gadus vecu pusaudžu vērtību sistēmas veidošanā dienas centrā “Čiekurs”**” izstrādāts Latvijas Universitātes Pedagoģijas, psiholoģijas un mākslas fakultātes skolotāju izglītības nodaļā.

Diplomdarba mērķis ir raksturot vērtību sistēmas veidošanos pusaudžiem dienas centrā un aprobēt sociālpedagoģisko programmu pozitīvas vērtību sistēmas veidošanā 12-17 gadus veciem pusaudžiem dienas centrā “Čiekurs”.

Teorētiskajā daļā tiek raksturotas vērtības un to veidošanās būtība, vērtībizglītības nozīme un dienas centra, sociālā pedagoga loma pozitīvas vērtību sistēmas veidošanā.

Praktiskajā daļā veikts pētījums par vērtību sistēmu 12-17 gadus veciem pusaudžiem dienas centrā “Čiekurs”, kā arī modelēta un aprobēta sociālpedagoģiskā programma pozitīvas vērtīborientācijas veidošanā pusaudžiem.

Atslēgvārdi: dienas centrs, sociālpedagoģiskā darbība, sociālais pedagogs, vērtības, vērtībizglītība.

ABSTRACT

Bachelor thesis “Socio – pedagogical activity to form adolescent value system in Day Centre “Čiekurs”, has been developed by Sigita Kokoreviča in the University of Latvia Faculty of Pedagogy, Psychology and Arts, department of teacher’s education.

The goal of this Thesis is to describe how in day Centre is forming adolescent’s value system and to approbate a program of social pedagogue to improve positive value system for adolescents in day Centre “Čiekurs”.

In the theoretical part is reviewed the overall concept of values, how they are creating, importance of value education, role of social pedagogue in creating positive value system.

In the practical part has been done the research about adolescent’s value system in day Centre “Čiekurs”. In addition, approbation of the program was performed.

Key words: day Centre, social pedagogue, socio – pedagogical activity value, value education.

SATURS

Ievads	5
1. Vērtību sistēmas vispārējs raksturojums	8
2. Dienas centra loma pusaudžu pozitīvas vērtību sistēmas veidošanā.....	15
3. Sociālpedagoģiskā darbība pusaudžu pozitīvas vērtību sistēmas veidošanā	18
4. Atbalsts pozitīvai uzvedībai dienas centrā	21
5. Pētījums par pusaudžu vērtību sistēmu dienas centrā “Čiekurs” un iegūto rezultātu analīze.....	23
6. Sociālpedagoģiskās izmēģinājumdarbības programma, tās aprobācija un iegūto rezultātu analīze.....	43
6.1. Sociālpedagoģiskās izmēģinājumdarbības programma	44
6.2.Sociālpedagoģiskās izmēģinājuma programmas aprobācija un tās analīze.....	50
Nobeigums	62
Izmantotā literatūra un avoti	65
Pielikumi	68
Pielikums nr.1 metodika vērtības.....	69
Pielikums nr.2 cilvēk, kādam tev ir jābūt?	71
Pielikums nr.3 personas iezīmju izpētes anketa.....	72
Pielikums nr.4 metodika “es ieskatos sevī un redzu...”	73
Pielikums nr.5 sociālās saiknes pašanalīze	75

IEVADS

Pusaudžu gadus, atšķirībā no agrīnas bērnības, kad bērns tikai kopē vecāku darbības, vērtību sistēma kļūst apzināta- pusaudzis pārdomā, vai tas, ko viņš ir redzējis līdz šim, ir viņam derīgs, vai, tieši pretēji, vērtību sistēma ir jāsak veidot no jauna. Pusaudžiem ir svarīgi, lai iegūtās vērtības būtu ilgtspējīgas, lai to klātesamība palīdzētu viņam virzīties pa turpmāko dzīves ceļu.

Mūsdienās, kad katrai personai ir jāsakaras ar lielu informācijas plūsmu, ar iespēju uzzināt un sekot līdzi dažādu, ne vienmēr pozitīvu, notikumu un personu attīstībai, dzīves gājumam, dažādu dzīvesveidu praksēm, katram, īpaši pusaudžiem, kuri pārdzīvo vērtību krīzi, ir viegli apjukt un izprast, kas ir pareizi, bet kas- nepareizi. Ir sarežģīti izprast, kādas vērtības ir pieņemamas un palīdzēs dzīvot kvalitatīvu, papildītu dzīvi, savukārt kuras no vērtībām kas pastāv sabiedrībā, ir patērētājsabiedrības izveidotas un nenes līdzi nekādu saturu.

Katrs valsts iedzīvotājs lieto vārdu “vērtības”, bet reti kurš ir aizdomājies, ka nav noteiktu šablonu un vadlīniju, kas nosaka kādas darbības, uzvedības nodēvēšanu par vērtību- katram indivīdam, sociālai grupai ir atšķirīgs, brīžiem pilnīgi pretējs uzskats par to, kas ir vērtība. Jā, pastāv sabiedrības normas, etiķetes principi, ko daudzi cenšas ievērot, bet nevienā normatīvā aktā nav noteikts, ka bērns ir jāaudzina saskaņā ar šīm prasībām- tas tiek atstāts pašu vecāku/aprūpētāju ziņā- ja bērns tiek audzināts pēc citiem principiem, neviens nevar tikt sodīts.

Saprotot, ka vērtību jēdziens kļūst arvien aktuālāks un ģimenēm ir nepieciešama palīdzība, lai vērtības nodotu nākamajām paaudzēm, to pētīšanai gan Latvijā, gan ārvalstīs sāk pievērsties daudzi speciālisti, kā piemēram, A. Mūrnieks (Mūrnieks, 2014.), kurš apskata izmaiņas vērtībās postmodernajā kultūrā, T. Lovats (Lovat, 2009.), kurš veicis pētījumu par vērtībizglītības nepieciešamību, kā arī Š. Švarcs (Schwartz, 2012.), kurš ir izstrādājis vērtību modeli, vērtības definē kā indivīdu izmantotos kritērijus rīcības izvēlei un notikumu vērtēšanai. Švarca skatījumā vērtības nav konkrēti specifiski mērķi, bet motivācijas un spriedumu pamats indivīda rīcībai plašāku, abstraktu mērķu sasniegšanā. Š. Švarcs ir definējis desmit universālu pamatvērtību grupas: universālums (sociālais taisnīgums, miers pasaulē), labvēlība (godīgums, piedošana), tradīcijas (mērenība, esošās dzīves pieņemšana), konformitāte (paklausība, pieklājība), drošība (piederības sajūta, tīrīgums), vara (sociālā atzinība, bagātība), sasniegumi (ambīcijas, panākumi), hedonisms (dzīves baudīšana), stimulācija (aizraujoša dzīve), pašrealizācija (neatkarība, pašcieņa). (Schwartz, 2012.) Tas nozīmē, ka tad, ja kāda personas vērtība spēj iekļauties kādās pamatvērtību grupās, vai vismaz neiet pretrunās ne ar vienu no tām, tad personas rīcība būs adekvāta, sociālajām normām atbilstoša.

Lai gan vērtību sistēmas veidošanā noteicošo lomu būtu jāuzņemas ģimenei, jāatzīst, ka dažreiz notiek tā, ka ģimene, kādu iemeslu dēļ, šo jomu nav sakārtojusi. Tad, lai palīdzētu bērnam apjaust un izveidot savu vērtību sistēmu, ir jāiesaistās citām institūcijām- skolai, dienas centriem, ārpusstundu izglītības iestādēm.

Latvijā ir izveidoti daudzi dienas centri - gan pašvaldību, gan baznīcas, gan fizisku personu pārraudzībā esoši, un tie visi ir izveidoti ar vienotu mērķi, lai palīdzētu bērniem, pusaudžiem kvalitatīvi piepildīt brīvo laiku, lai izglītotu viņus dažādās dzīves jomās un lai būtu spēcīgs atbalsts ģimenēm. Darba autore strādā Rīgas Sociālā dienesta struktūrvienībā, dienas centrā "Čiekurs" par sociālo pedagogi, tāpēc apzinās, cik lielu lomu vērtību sistēmas veidošanās procesā var ieņemt dienas centrs.

Dienas centrā pusaudži pavada daļu savas dienas, tā ir pusaudžu socializēšanās vieta, kurā viņi gan gūst zināšanas, gan atpūšas, gan apgūst dažādas sadzīvē nepieciešamas prasmes. Dienas centra darbiniekiem ir ne vien jā rūpējas par pilnvērtīgu brīvā laika pavadīšanas iespēju nodrošināšanu pusaudžiem, bet arī jācenšas izpildīt citu institūciju – ģimenes, skolas- funkcijas, ko, dažādu iemeslu dēļ, šīs institūcijas nav spējušas veikt. Darba procesā tiek likts liels uzsvars tieši uz vērtību veidošanu un nostiprināšanu, gan ar personīgo piemēru, gan ar dažādām metodikām tiek parādīts, ka ir iespējams savu dzīvi organizēt un veidot savādāk kā pusaudži jau no bērnības ir redzējuši tuvākajā apkārtnē. Zināms, ka pusaudžu vecumā ietekmīgākās autoritātes ir tieši draugi un vienaudži. Dienas centru pārsvarā apmeklē pusaudži, kuri nāk no nelabvēlīgām ģimenēm un šiem pusaudžiem ir uzvedības problēmas un ir vērojama vērtību nestabilitāte. Šādu pusaudžu socializēšanās vienā grupā rada risku, ka viņi viens no otra var pārņemt ne tos labākos paradumus un nostājas, tāpēc dienas centra darbiniekiem ir jābūt ļoti uzmanīgiem un mobiliem, lai veicinātu pusaudžu pozitīvu mijiedarbību, lai pēc dienas centra apmeklēšanas viņu uzvedība nekļūtu vēl destruktīvāka.

Vislielāko gandarījumu sniedz salīdzinājums, kāds bērns sāka apmeklēt dienas centru - kāda bija viņa uzvedība, nostāja, domas, un kāds progress ir panākts ikdienā ar viņu strādājot. Ir patīkami vērot pozitīvas pārmaiņas, bet bieži vien šīs pārmaiņas ir niecīgas un tas liek izdarīt secinājumus, ka vajag darīt vēl vairāk, lai vērtību orientāciju stabilizētu. Ir nepieciešams strādāt ne vien ar pusaudžiem, bet arī ar viņu ģimenes locekļiem, skolas personālu, lai visi darbotos pēc vienotiem principiem.

Pētījuma **priekšmets**: sociālpedagoģiskā darbība pusaudžu pozitīvas vērtību sistēmas veidošanā dienas centrā "Čiekurs".

Diplomdarba **mērķis**: raksturot pusaudžu vērtību sistēmas veidošanos dienas centrā un aprobēt sociālpedagoģisko programmu pozitīvas vērtību sistēmas veidošanā 12-17 gadus veciem pusaudžiem dienas centrā "Čiekurs"

Darba **pētījuma jautājums**: kā veicināt pozitīvu vērtību sistēmas veidošanos 12-17 gadus veciem pusaudžiem dienas centrā “Čiekurs”?

Darba **uzdevumi** ir:

1. Raksturot vērtību sistēmas būtību;
2. Analizēt dienas centra lomu pusaudžu pozitīvas vērtību sistēmas veidošanas procesā;
3. Noskaidrot sociālā pedagoga lomu pozitīvas vērtību sistēmas veidošanas procesā;
4. Raksturot atbalsta pozitīvai uzvedībai lomu dienas centrā;
5. Veikt pētījumu par 12-17 gadus vecu pusaudžu vērtību sistēmu dienas centrā “Čiekurs” un analizēt pētījuma rezultātus;
6. Izstrādāt un realizēt sociālpedagoģisko izmēģinājumdarbības programmu, lai veicinātu un nostiprinātu 12-17 gadus vecu pusaudžu vērtību sistēmu dienas centrā “Čiekurs” un analizēt iegūtos rezultātus.

Pētījuma **metodes**:

- literatūras analīze;
- dokumentu analīze;
- intervēšana;
- anketēšana;
- sociālpedagoģiskā novērošana;
- sociālpedagoģiskās darbības modelēšana;
- sociālpedagoģiskā izmēģinājumdarbība.

Pētījuma bāze: dienas centrs “Čiekurs”.

Darba struktūra: ievads, sešas nodaļas, nobeigums, izmantotās literatūras un avotu saraksts, pielikumi.

1. VĒRTĪBU SISTĒMAS VISPĀRĒJS RAKSTUROJUMS

“Vērtības” nevar izteikt naudas izteiksmē vai izmērīt ar dažādu lietu un materiālu praktisko vērtību un noderību. Vērtība norāda uz kādas lietas, objekta, situācijas, personas, izrādes, sasnieguma izcilo statusu vai novērtējumu, kas tam piemīt tā reālā vai šķietamā nozīmīguma, lietderīguma vai svarīguma dēļ un var attiekties arī uz uzvedības principiem vai normām, saskaņā ar kuriem cilvēks dzīvo.

Vērtības ir saistītas ar procesiem, kas notiek sabiedrībā un ko mēs uzskatām par svarīgiem. Mēs izdarām spriedumus, kas atbalsta vai nosoda pasaulē notiekošo- vērtības attiecas uz mūsu vērtējumu par kāda cilvēka uzvedību, par aktieru sniegumu izrādēs, tiesnešu spriedumiem, politiķi darbību, par skolu sasniegumiem, attiecībām starp personām. (Valbis, b.g.)

Pētījumi pierāda, ka bērna personības veidošanā pirmie pieci gadi pēc dzimšanas ir visnozīmīgākie. Šajā periodā bērns absorbē visu apkārt esošo informāciju, tiecas socializēties un iegūt zināšanas daudz aktīvāk kā pieaugušie. Šajā periodā notiek arī bērna iepazīstināšana ar vērtībām, bērns, vecāku ietekmē, sāk tās apgūt. Vecāki iepazīstina bērnu ar sociālajām un kultūras vērtībām, bet laika gaitā bērns apgūst arī vērtības, kas pastāv tuvākajā apkārtējā vidē. Vērtību apgūšana ilgst visu mūžu, neskatoties uz to, ka pamati ir iegūti agrā bērnībā. Iepazīstot arvien jaunas sociālas grupas, vērtību skaits un izpratne pieaug. (Sapsağlam, Ömeroğlu, 2016.)

Vērtību veidošanās un nostiprināšanās notiek visas dzīves garumā, bet pamati vērtību sistēmai tiek likti agrā bērnībā, vecāki nosaka galvenās vadlīnijas, uz kurām bērns balsta savu turpmāko dzīvi (Sapsağlam, Ömeroğlu, 2016.), tāpēc ir būtiski vērtību sistēmas veidošanā iesaistīt bērna ģimenes locekļus. Ideālā variantā vecāki būtu jāizglīto vēl pirms bērna dzimšanas, par to, cik svarīga ir viņu loma bērna turpmākajā dzīves gaitā.

Mūsdienās jēdzienu “vērtības” pedagogi, psihologi un sociologi lieto, lai apzīmētu objektus, parādības, to īpašības, abstraktas idejas, sabiedrības jebūtības etalonu. Vērtības atspoguļojas cilvēka apziņā, ir individuāla uzvedības un cilvēku mijattiecību sociālās regulācijas faktors. Vērtības ir apkārtējās pasaules objektu specifiski sociāls raksturojums, kas parāda šo objektu pozitīvo vai negatīvo nozīmi cilvēkam un sabiedrībai. Vērtības izpaužas kā sabiedriskās apziņas un kultūras elementi; subjekta zināšanu un pieredzes invarianti, sociālās attiecības. Vērtības nevis vienkārši fiksē vai apraksta procesu, bet izsaka cilvēka attieksmi. (Garleja, 2006. 88.lpp)

Vērtību jautājumi caurauž visu, ko skolas un citas izglītības iestādes dara jaunās paaudzes izglītošanā. Vecāki, politikas veidotāji, skolu vadītāji un skolotāji, kā arī skolēni katru dienu

saskaras ar vērtību problēmām pasaules notikumu kontekstā- sākot no nacionālisma un reliģiskā fundamentālisma izpausmēm un beidzot ar jaunākajiem zinātnes sasniegumiem medicīnā un ģenētikā. Visos šajos gadījumos skolotāji nevar palikt pasīvi vērotāji- viņiem jāpalīdz jauniešiem rast atbildes uz jautājumiem: ko mums vajadzētu darīt, uz kādiem principiem balstīties, kā mēs varam censties mazināt cilvēku ciešanas un celt cilvēku labklājību? (Valbis, b.g.)

Mūsdienās, paralēli institūcijām, kas parasti ietekmē jaunieša vērtību sistēmu – ģimene, skola, valsts, ir nācis klāt ceturtais faktors – mediji, kas kļūst daudz spēcīgāks par pirmajiem trīs. Jāatzīst, ka medijos atspoguļotais bieži vien iet pretrunās ar to, ko māca ģimenē un skolā (Mūrnieks, 2014), tāpēc ir svarīgi apzināt šo spēcīgo resursu un iemācīties to lietot savām vajadzībām, lai gūtu labumu nevis nodarītu postu.

2016.gadā stājās spēkā Ministru kabineta noteikumi, kas paredz, ka audzināšanas mērķis ir nodrošināt iespēju katram izglītojamam kļūt par krietnu cilvēku, tikumisku, rīcībspējīgu un atbildīgu personību sabiedrībā, veicināt izglītojamā izpratni par vērtībām un tikumiem, sekmējot to iedzīvināšanu, bagātināt kultūrvēsturisko pieredzi, stiprināt piederību un lojalitāti Latvijas valstij un Latvijas Republikas Satversmei. (MKN nr.480) Tas nozīmē, ka tagad katrs pedagogs ir likuma priekšā atbildīgs par to, lai izglītojamais tiktu virzīts ne tikai uz mācību vielas apguvi, bet arī tiktu veicināta viņu morālā nostāja, bet netiek skaidri izklāstītas metodes, ar kādām pedagogam tas ir jāpaveic, tāpēc ir svarīgi, lai pedagogam, strādājot ar bērniem, būtu augstas personīgās morāles vērtības, lai viņš, ikdienas socializācijas procesā, bērnam spētu nodot tikai pozitīvākās un noderīgākās vērtības.

Š. Švarcs vērtības aplūkoja nevis kā struktūru, bet gan kā prioritātes jeb hierarhiju. Š. Švarcs uzskata, ka svarīgākais ir tas, cik vērtības ir motivējošas. Balstoties uz to, Švarcs uzskatīja, ka ir trīs universālas cilvēku vajadzības, kas gan indivīdam, gan sabiedrībai ir nozīmīgas: bioloģiskās vajadzības, vajadzības pēc sociālas interakcijas un grupas, vajadzības pēc izdzīvošanas un labklājības. Šīs vajadzības tad arī ir tās, uz kurām balstoties, tika izveidoti 10 vērtību motivējošie tipi, kas atbilst atšķirīgām interesēm jeb motivējošajiem mērķiem un kas reprezentē vērtības, kas parādās dažādās kultūrās. (Schwartz, 2012.)

Vērtību sistēmas veidojošie tipi:

- *Pašnoteikšanās.* Šis tips raksturo neatkarīgas domas un rīcību (izvēlēšanās, radišana, pētīšana). Tā ir vēlmes organizēt, vadīt un tiekšanās pēc autonomijas un neatkarības. Tajā ietilpst tādas vērtības kā radošums, brīvība, mērķu izvēle, zinātkāre, neatkarība un pašcieņa.
- *Stimulācija.* Šis tips ir saistīts ar vajadzību pēc dažādības un stimulācijas. Tātad tas ir saistīts ar to, cik ļoti cilvēks meklē dzīvē saviļņojumu, satraukumu. Šī

vērtību tipa motivējošie mērķi ir saviļņojums, novitātes un dzīves izaicinājumi. Tajā ietilpst tādas vērtības kā dzīves dažādība, aizraujoša dzīve, bezbailība un radošās spējas.

- *Drošība.* Šī tipa motivējošais mērķis ir savstarpējo attiecību un paša cilvēka drošība, harmonija un stabilitāte. Vienas šī tipa vērtības veido individuālās intereses (piemēram, veselība), bet citas – kolektīvās intereses (piemēram, nacionālā drošība). Te ietilpst tādas vērtības kā kārtība sabiedrībā, ģimenes drošība, valsts drošība, savstarpēja izpalīdzība, tīrība, piederības sajūta un veselība.
- *Konformitāte.* Šī vērtību tipa pamatmērķis ir darbības, rīcības, dziņu un impulsu savaldīšana, lai nenodarītu kaitējumu citiem un nepārkāptu sociālās gaidas vai normas. Akcents ir uz paškontroli ikdienas mijiedarbībā, īpaši ar tuviem cilvēkiem. Te ietilpst tādas vērtības kā paklausība, pašdisciplīna, pieklājība un vecāku un vecu cilvēku godāšana.
- *Tradīcijas.* Šī vērtību tipa motivējošais mērķis ir cieņa, saistības un paražu un ideju pieņemšana, kas raksturīgas konkrētajai kultūrvidēi. Te ietilpst tādas vērtības kā tradīciju cienīšana, ticība, notiekošā pieņemšana, mērenība, bezrūpība un pieticība.

Gan konformitātes, gan tradīciju vērtības veido kopīgu motivējošu mērķi - paļaušanās uz sevi par labu sociālajām normām. Tomēr konformitātes vērtības paredz pakļaušanos personai, ar kur cilvēks mijiedarbojas, piemēram, vecāki, skolotājs, turpretim tradīciju vērtības paredz pakļaušanos abstraktām lietām, piemēram, reliģijai, kultūras paražām.

- *Hedonisms jeb dzīves baudīšana.* Šo vērtību tipu raksturo vajadzība pēc baudas un tā izbaudīšana. Tā motivējošais mērķis ir bauda jeb sajūtu apmierināšana. Te ietilpst tādas vērtības kā bauda un dzīves baudīšana.
- *Panākumi/sasniegumi.* Šis vērtību tips akcentē kompetences demonstrēšanu caur sociālajiem standartiem, kas nosaka to, vai cilvēks tiek pieņemts un gūst atzinību. Te ietilpst tādas vērtības kā godkāriba, prāts, panākumi, spējas un ietekme.
- *Spēks un/vai vara.* Šī tipa vērtības balstās vairākām universālām vajadzībām. Tās tiek aplūkotas kā sociālā statusa un prestiža iegūšana un kontrole jeb dominante pār cilvēkiem un resursiem. Te ietilpst tādas vērtības kā vara, bagātība, vara sabiedrībā, publiskā tēla saglabāšana un sabiedriskā atzinība.

Gan spēka vērtības, gan sasniegumu vērtības fokusējas uz sociālo cieņu. Tomēr sasniegumu vērtības vairāk balstās kompetences demonstrēšanu konkrētās situācijās, bet spēka vērtības balstās uz sociālā statusa iegūšanu un saglabāšanu sociālajā sistēmā.

- *Labvēlība/cilvēkmīlestība.* Šis vērtību tips fokusējas uz rūpēm par tuvinieku labklājību ikdienas saskarsmē un vēlmi pēc piederības. Šī vērtību tipa motivējošais mērķis ir uzlabot un saglabāt to cilvēku labklājību, ar kuriem cilvēkam ir tuvs kontakts. Te ietilps tādas vērtības kā lojalitāte, izpalīdzība, piedot spēja, godīgums atbildība, patiesa draudzība, nobriedusi mīlestība, garīga dzīve un dzīves jēga.
- *Universālisms.* Šī vērtību tipa motivējošais mērķis ir sapratne, novērtēšana, tolerance un visu cilvēku un dabas aizsargāšana. Te ietilpst tādas vērtības kā vienlīdzība, iekšējā harmonija, miers pasaulē, vienotība ar dabu, skaistums, sociālais taisnīgums, dzīves gudrības, iecietība un vides aizsardzība.

Š. Švarca vērtību modelī vērtību tipi veido speciālu divu līmeņu struktūru. Viens līmenis attiecas uz to, ka vērtības var noteikt individuālās vai kolektīvās intereses. Vērtības, kas nosaka individuālās intereses, tiek aplūkotas kā pretējas tām vērtībām, kas nosaka grupas jeb kolektīvās intereses. Individuālās intereses pārstāv tādi vērtību tipi kā vara, panākumi, hedonisms, stimulācija un pašnoteikšanās, bet kolektīvās intereses pārstāv tādi vērtību tipi kā labvēlība, tradīcijas un konformitāte. Universālisms un drošība pārstāv gan grupas, gan individuālās intereses. (Upmane, 2011).

Vērtību sistēmas īpaši aktuālas kļūst pusaudžu vecumā, kad bērns kļūst par jauniņu un sāk apzināties, kas no bērnības ir derīgs viņa turpmākajā dzīvē, bet kas - nav. E. Eriksons apgalvo, ka pusaudži - aiz ziņkāres un dažkārt pat slimīgi - ir norūpējušies par to, kā viņus uztver apkārtējie, nevis kā viņi patiešām jūtas; tāpat viņus satrauc arī jautājums, kā agrāk piekoptās lomas un prasmes saistās ar prototipiem, kurus modernā jaunatne uzskata par saviem ideāliem. Meklējot jauna veida nepārtrauktību un viengabalainības apziņu, kurai sevī jāietver arī tikko sasniegts seksuālais briedums, daži pusaudži vēlreiz jāsastopas ar agrāko gadu krīzēm, pirms viņi par paliekošas identitātes aizbildņiem iedibina pastāvīgus ideālus vai elkus. Pusaudžiem šajā attīstības posmā visvairāk būtu nepieciešams laiks pārdomām, lai integrētu visu iepriekšējo bērnības posmu identitātes elementus; starpība ir tā, ka bērnības vidi aizstāj kaut kas plašāks, kas, būdams neskaidrs apveidos, tomēr ir neatlaidīgs prasībās. Tā ir sabiedrība. (Eriksons, 1998.)

Pusaudzis visneatlaidīgāk meklē tādus cilvēkus un ideālus, kuriem varētu ticēt, tas ir, cilvēkus un ideālus, kuriem būtu vērts kalpot un pierādīt, ka arī pats esi uzticams. Tanī pašā laikā pusaudzis baidās, ka varētu pārāk uzticēties kādai muļķīgai iedomai, tāpēc paradoksālā kārtā savu vajadzību nereti izpauž ar skaļu un cinisku neuzticēšanos. (Eriksons, 1998.)

Vērtīborientācija ir uzskatu, nostājas un ar to saistītās rīcības, darbības vērstība uz noteiktām vērtībām, kvalitātēm, kuru izpratnes pamatā ir uzkrātās zināšanas, attieksme pret

dzīvi, pasauli, sabiedriskajām norisēm. Vērtībizglītība ir instruments, kas veido morālās, garīgās, ētiskās vērtības un uzskatus par dzīvi, ideālus, ko sabiedrība ciena un augstu vērtē. (Bērziņa, 2014.).

Jēdziens “vērtībizglītība” ir audzināšanas jēdziena mūsdienu modifikācija. Teorētiskajā un metodoloģiskajā līmenī mūsdienīgumu vispirms izsaka, īpaši uzsverot audzināšanas subjektīvo raksturu- indivīda paša gūtās atziņas, atziņu gūšanas procesu, personīgo pārdzīvojumu, subjektīvo pieredzi- pretstatā audzināšanas objektīvajam raksturam, kur uzsver zināšanas, zināšanu objektivitāti. Vērtībizglītība vispirms aktualizē tikumu, tikumību, morāli, ētiku un tikai pēc tam materiālās vērtības. (Beļickis, 2000.).

Diskusijas par vērtībizglītību Valsts izglītības satura centrs uzsāka jau 2011.gadā un līdz ar tām izstrādāja arī "Metodiskos ieteikumus audzināšanas darba pilnveidei vispārējās izglītības un profesionālās izglītības iestādēs". Šajos ieteikumos teikts: vērtības, par kurām izglītības procesā skolēniem veidojama izpratne un pozitīva attieksme, ir:

- cilvēks un viņa personība,
- dzīvība, veselība un drošība,
- garīgums un tikumība,
- cieņpilnas, atbildīgas un iecietīgas cilvēku savstarpējās attiecības,
- zināšanas un darbs,
- savas un sabiedrības labklājības veicināšana,
- patriotisms un pilsoniskā līdzdalība,
- ģimene,
- tradīcijas un kultūra,
- daba un vide ilgtspējīgā attīstībā. (Studente, 2014.)

Izglītību reglamentējošos dokumentos, tai skaitā mācību priekšmetu standartos pamatzglītībā un vispārējā vidējā izglītībā, vērtībizglītība ir iekļauta kā viena no caurviju tēmām, kas paredz tikumiskas personības attīstību, kura balstās uz morālām vērtībām un sekmē spēju atbildīgi veidot attiecības ar citiem cilvēkiem, ģimeni, valsti un sabiedrību kopumā.

Vērtībizglītībai ir nozīme katra indivīda personības izaugsmē (pašapziņas, inteliģences, empātijas stiprināšanā) un tādu 21.gadsimtam nepieciešamo prasmju attīstīšanai kā kritiskā domāšana, radošums, sadarbības un komunikācijas prasmes, kā arī sabiedrības veidošanā, kas balstīta uz kopīgu vērtību apzināšanos un izpratni par to, kāda rīcība vai idejas ir labas vai sliktas, pareizas vai nepareizas. UNESCO uzsver, ka vērtību apzināšanās ir arī sabiedrības ilgtspējīgas attīstības un izaugsmes pamats. (Studente, 2014.)

Lai vērtība kļūtu par personības struktūrelementu, tā ir jāapgūst, jāizprot, jāpārdzīvo, un tikai tad tā kļūst par personības uzvedību determinējošu faktoru. Vērtību pārdzīvojot un izjust var

konkrētā situācijā. Vērtības nevienam netiek dotas, tās ir jāatrod, jāapzinās. Vērtības var klasificēt:

- teoloģiskās vērtības (svētums);
- morālās vērtības (labs- ļauns, godīgs-negodīgs);
- ekonomiskās vērtības (nauda, īpašums);
- vitālās vērtības (vara, autoritāte, statuss);
- estētiskās vērtības (māksla, skaistums, oriģinalitāte);
- sociālās vērtības (draugi, emocijas, jūtas, attiecības). (Garleja, 2006.)

Katram cilvēkam vērtības lauku un attieksmi nosaka laiks, attieksme, sociālā virzība, intereses, nostādne, profesija, pašvērtības apzināšanās, mērķu sasniegšanas līdzekļu izvēle. Vērtīborientācija ir apziņas ass, vadlīnija, ap kuru griežas cilvēka domas, jūtas; cilvēka brieduma pakāpes rādītājs, atskaites punkts sociālam vērtējumam. (Garleja, 2006.)

Savas vērtīborientācijas veidošanās procesā cilvēks izvēlas to vai citu darbības veidu, pamatojoties uz vērtībām, kas ir viņā pašā, uz uzskatiem par labo un sliktu, skaisto un neglīto, taisnīgo un negodīgo. Vērtīborientācija balstās uz brīvību, pārdomātu izvēli. Atbilstoši savai vērtību izpratnei cilvēks veido attieksmi, uzvedību, saskarsmi. (Garleja, 2006.)

Ētiskajā, tāpat kā intelektuālajā jomā skolēni vislabāk mācās darot. Lai attīstītu labu raksturu, viņiem ir vajadzīgas daudzas un dažādas iespējas īstenot, piemēram, tādas vērtības kā atbildība un godīgums. Rosinot dažādas reālās dzīves problēmas, piemēram, kā sadalīt pienākumus kooperatīvās mācīšanās grupā, kā panākt vienprātību klases sapulcē, kā realizēt pakalpojumu mācīšanās projektu, kā samazināt vardarbību citam pret citu, kā vienaudžiem veidot atbildību par skolas morālās vides kvalitāti,-skolēni praktiski iepazīst godīguma, sadarbības un cieņas izpausmes. Gūstot morālo pieredzi, skolēni attīsta un nospodrina morālās prasmes un uzvedības paradumus, kas veido raksturam atbilstošu rīcību. (Valbis, b.g.)

1.1.att.Indivīda vērtību sistēmu veidojošie faktori (Garleja, 2006.)

Ģimenes dzīvesveids, vecāku attiecības ar bērnu, savstarpējās attiecības, uzvedība ietekmē bērna attieksmes, uzvedību, zināšanas, prasmes, arī veselību. Augstāks vecāku izglītības līmenis biežāk pozitīvi ietekmē bērna pilnvērtīgu attīstību.

Būtiska nozīme ir arī ģimenes sociālekonomiskajam stāvoklim. Ja materiālais līmenis ir zems, ģimenē bieži valda spriedze, bērni nereti nav pietiekami aprūpēti, nesaņem pilnvērtīgu uzturu, par maz uzmanības tiek veltīts brīvā laika saturīgai izmantošanai. Bieži tieši šajās ģimenēs smēķē un pārmērīgi lieto alkoholu. (Puškarevs, 2001.)

Draugi un paziņas parasti ir vienaudži, kuru vidū bērns pavada lielu daļu dienas. Viņu uzvedība var ļoti ietekmēt bērnu. Visbiežāk kādas vienaudžu grupas negatīvajā ietekmē nonāk bērni, īpaši pusaudžu vecumā, ja viņi zaudējuši kontaktu ar vecākiem. Apsveicami, ja vecāki sekmējuši bērna iesaistīšanos lietderīgās, interesantās nodarbībās, kur viņš kontaktējas ar biedriem un savstarpēji pozitīvi ietekmējas. (Puškarevs, 2001.)

Vienaudžu socializējoša ietekme - gan pozitīvā, gan negatīvā- īstenojas, atdarinot paraugus un uzņemot informāciju, kas var būt arī izkropļota. Grupas negatīvajam psiholoģiskajam spiedienam vieglāk pakļaujas tie bērni, kuriem ir zems pašcieņas līmenis. Tāpēc ir būtiski sekmēt bērnu pašcieņu un mācīt, kā atvairīt negatīvu psiholoģisko spiedienu. (Puškarevs, 2001.)

2. DIENAS CENTRA LOMA PUSAUDŽU POZITĪVAS VĒRTĪBU SISTĒMAS VEIDOŠANĀ

Mūsdienās bērni ir pakļauti dažādu sociālo problēmu, vardarbības un netolerances ietekmei, tāpēc bērnu vecākiem un citiem pieaugušajiem, kuri piedalās bērna dzīvē, ir nepieciešams akcentēt to, cik svarīgi ir piesaistīt speciālistus, meklēt vietas, kurās morālās vērtības tiek akcentētas un koptas, jo tas ir vienīgais veids kā palīdzēt bērnam veiksmīgi iejusties apkārtējā pasaulē un atrisināt problēmas, kas skar bērnu personīgi. (Celikkaya, Filoglu, 2014.)

Situatīva socializējošā ietekme ir daudzām ikdienas dzīves parādībām un notikumiem, kuru vērotājs vai līdzdalībnieks ir bērns. Tās ir brīvā laika aktivitātes ārpus ģimenes un skolas, atpūtas un izklaides veidi, kultūras, sporta, izglītojošie un citi pasākumi. Skolas un dienas centra socializējošā ietekme īstenojas ne tikai mācību stundās, izglītojošos pasākumos. Skolēnu attieksmi pret notikumiem un parādībām, viņu uzvedību un rīcību ietekmē gan skolas fiziskā vide, gan psiholoģiskais klimats- savstarpējās attiecības skolā, kā arī iespējas aktīvi darboties, apliecināt sevi. (Puškarevs, 2001.)

Izglītošana (zināšanas, prasmes) un audzināšana (attieksmju ietekmēšana) skolā un citās izglītojošās iestādēs ir mērķtiecīgs process. Grūtāk ietekmējamas ir attieksmes un vērtību orientācija. Vislētāk pozitīvā virzienā mainās uzvedība, ieradumi, dzīvesveids. Tas, protams, atkarīgs no pedagogu meistarības, ģimenes, kā arī citu socializējošo apstākļu ietekmes. Pierādījies, ka visefektīvākā šajā ziņā ir bērnu iesaistīšana darbībā. Skolēniem līdzdarbojoties dažādās aktivitātēs, piemēram, vides vai veselības u.c. projektos, mainās arī viņu attieksme un uzvedība.

Atzīstot personību socializējošo faktoru lomu, personība nav uzskatāma par vides pasīvu produktu. Cilvēks attīstās mijiedarbībā ar vidi. Veiksmīga izglītošana un audzināšana attīsta domāšanas, lemšanas un rīcības spējas. Veidojas personība, kas spēj mainīt vidi. (Puškarevs, 2001.)

Dienas centrā pusaudži iesākumā mācās socializēties, bet pēc tam- mācās caur socializēšanos. Socializācija ir process, kurā indivīds apgūst uzvedības modeļus, sociālās normas un vērtības, kas nepieciešamas viņa veiksmīgai funkcionēšanai sabiedrībā. Šajā procesā cilvēks iegūst pārliecību, sabiedriski atzītas uzvedības formas, kas viņam ir nepieciešamas normālai dzīvei sabiedrībā. Svarīga vieta socializācijas procesā ir skolēna prasmei ieiet kolektīvā kā personībai, integrēties, nezaudējot savas personības būtiskas iezīmes. Šo prasmi nevar iemācīt, ar to runājot tikai skolā. Ģimenei ir svarīgākā loma bērna socializācijā. Bērns

mācās no tā, ko viņš piedzīvo ģimenē, skolā, apkārtējā sabiedrībā. Sociālās prasmes, kuras bērns apgūst socializācijas procesā, ir sarežģītu prasmju kopums, kas veicina veiksmīgu mijiedarbību ar vienaudžiem, vecākiem, skolotājiem un citiem pieaugušajiem. (Braše, 2010.)

Tieši tāpēc ir ļoti nozīmīgi vērtību sistēmas veidošanā iesaistīt arī pusaudžu ģimenes locekļus, lai visu institūciju darbība tiktu virzīta uz kopīgu mērķi pēc vienotām vadlīnijām. Ja visi iesaistītie noteiks pusaudzīm vienotas prasības un palīdzēs noteiktos gadījumos, tad pusaudzīm būs vienkāršāk mainīt savu uzvedību un vērtību sistēmu.

Ļoti nozīmīga augstākās morālās attīstības pakāpes sasniegšanā ir sociālās vides kvalitatīva veidošana. Sociālā vide būtiski ietekmē sociālo prasmju veidošanās kvalitāti. T. Pārsonss savā struktūrfunkcionālajā teorijā socializācijas procesu atzīmē kā arvien pieaugošāku un diferencētāku lomu pārņemšanu, ar kuru cilvēks sevī uzņem apkārtējās vides vērtību kritērijus un normas, līdz tās kļūst par viņa paša darbības mērķiem un motivējošo spēku. (Andersone, 2004.)

Attieksme ir indivīda viedoklis par lietu, parādību vai cilvēka rīcību; tā var izpausties saskarsmē un izturēšanās veidā. Cilvēka attieksmes raksturu nosaka vērtīborientācija, no kuras viņš atvasina savas uzvedības normas. Attieksmes un uzvedība iekļaujas personības struktūrā. Attieksmes un vērtības mainās un nostabilizējas personības attīstības gaitā.

Viena no izglītības funkcijām, reizē ar zināšanu un prasmju apguvi, ir audzināšanas funkcija, proti, vērtīborientācijas, attieksmju un uzvedības ietekmēšana pozitīvā virzienā. Attieksmes bērns apgūst ne tikai mērķtiecīgā audzināšanā, bet piesavinās arī socializējoties sabiedrības vidē, kurā uzturas. Attieksmju apguve ir pakāpenisks process. Tā sākas ar uztveri (pozitīvi vai negatīvi stimuli). Pēc tam indivīds pieņem jeb veido savu attieksmi. Un tikai tālāk seko attieksmes praktiskā īstenošana darbībā, tas ir, kā uzvedība. (Puškarevs, 2001.)

Dienas centra bērniem mērķis ir uzlabot bērnu sociālās funkcionēšanas spējas, sniedzot sociālos pakalpojumus, kas vērsti uz bērnu sociālās funkcionēšanas pilnveidošanu, sniedzot profesionālu psihosociālu palīdzību, organizējot problēmu risināšanu individuālajā konsultēšanā un grupu nodarbībās bērniem, nodrošinot attīstošu un saturisku brīvā laika pavadīšanu, sociālo prasmju un iemaņu attīstību, kā arī veicinot bērnu motivāciju mācīties. (Rīgas Sociālais dienests, 2013.)

Dienas centra galvenie uzdevumi ir:

- Nodrošināt sociālās aprūpes un sociālās rehabilitācijas pakalpojumus atbilstoši dienas centra darbības specifikai;
- Attīstīt bērna sociālās prasmes;
- Veicināt bērna izglītošanos un iesaistīšanos izglītības sistēmā;
- Organizēt brīvā laika pavadīšanas pasākumus;

- Sniegt konsultācijas bērna ģimenes locekļiem. (Rīgas domes Atkarību profilakses centrs, 2008).

Tas nozīmē, ka dienas centra darbiniekiem ir jāveicina apmeklētāju sociālo prasmju apguve, lai notiktu pilnvērtīga bērnu/jauniešu integrēšana sabiedrībā un jāpalīdz apgūt arī dzīves praktiskās pamatprasmes, ko bērns nav apguvis ģimenē. Darbiniekiem jāspēj identificēt katra bērna vajadzības un vēlmes, lai sniegtu pilnvērtīgu un atbilstošu palīdzību. Bērni ikdienā tiek rosināti darboties patstāvīgi, pieņemt lēmumus, atbildēt par savas rīcības sekām, rūpēties vienam par otru, argumentēt savu viedokli un tiek motivēti izglītoties- rādīt, skaidrojot izglītības nozīmi katra cilvēka dzīvē. Bieži vien darbinieku uzdevums ir prast izskaidrot, parādīt, ka tas modelis, ko bērns ir redzējis ģimenē, nav pareizs, ka var dzīvot savādāk, ka attīstot nepieciešamās prasmes, iegūstot zināšanas, var dzīvot kvalitatīvāku un psiholoģiski komfortablāku dzīvi.

Dienas centros bērniem tiek sniegts drošs patvērums, atbalsts, padoms, iespējas pilnvērtīgi pavadīt brīvo laiku, tiek organizēti pasākumi, rotaļas un spēles. Katram bērnam tiek sastādīts individuālais rehabilitācijas plāns ar mērķi resocializēt, motivēt mācībām un integrēt sabiedrībā. Dienas aprūpes centri visbiežāk sniedz atbalstu bērniem, kuri:

- Neapmeklē skolu;
- Nesaņem pietiekamu aprūpi;
- Nokļuvuši konfliktsituācijā;
- Nonākuši krīzes situācijā. (Rīgas domes Atkarību profilakses centrs, 2008).

Rīgas Sociālais dienests ir izstrādājis sistēmu, ka dienas centru drīkst apmeklēt tikai tie bērni, kuru likumiskais pārstāvis ir iesniedzis iesniegumu Rīgas Sociālajā dienestā, tad sociālais darbinieks, izvērtējot bērna vajadzību pēc sociālajiem pakalpojumiem, izraksta nosūtījumu un bērns drīkst sākt apmeklēt dienas centru. (Sociālā darba nodaļas metodiskais norādījums, 2013.) Šāda sistēma, ka dienas centru drīkst apmeklēt tikai bērni, kuru ģimenes ir Rīgas Sociālā dienesta klienti, ir izveidota, lai nodrošinātu pakalpojuma pieejamību bērniem, kuriem ir nepieciešama sociālo prasmju apguve, palīdzība, lai dienas centrs netiktu noslogots ar bērniem, kuri vēlas tikai izklaidēties un kļiedēt garlaicību.

Dienas centra darbību apgrūtina fakts, ka no skolām, medicīnas iestādēm netiek saņemtas nekādas ziņas par bērnu. Bieži gadās situācijas, ka dienas centru sāk apmeklēt jauns bērns un pēc laika atklājas, ka viņam ir garīgi traucējumi, par kuriem vecāki nebija informējuši dienesta darbiniekus. Šādas situācijas rada draudus gan pašam bērnam, kuram ir traucējumi, gan apkārtējo cilvēku veselībai. Šādas situācijas ir nepieciešams novērst, jo nezinot bērna problēmas, veselības traucējumus, dienas centra darbiniekiem ir sarežģīti izprast bērnu, koordinēt savu darbību, lai dienas centra apmeklēšana bērnam sniegtu maksimālo labumu.

3. SOCIĀLPEDAGOĢISKĀ DARBĪBA PUSAUDŽU POZITĪVAS VĒRTĪBU SISTĒMAS VEIDOŠANĀ

Sociālais pedagogs ir persona, kas savus amata pienākumus veic saskaņā ar Latvijas Republikas Izglītības likumu, Latvijas Republikas Bērnu tiesību aizsardzības likumu, Apvienoto Nāciju Organizācijas Bērnu tiesību konvenciju, Latvijas Republikas likumu Par pašvaldībām, Rīgas domes lēmumiem, amata aprakstu LR Profesiju klasifikatorā (kods 2353 01), savu amata aprakstu un citiem normatīvajiem dokumentiem.

Darba pamatpienākumi:

- Veicināt ģimeņu un pedagogu izglītošanu par bērnu un jauniešu sociālās pieredzes

veidošanu un korekciju, sniegt sociālpedagoģiskās konsultācijas.

- Piedalīties institūcijas darba plānošanā un īstenošanā.
- Veikt iespējamo riska grupas bērnu sociālās dzīves analīzi.
- Izstrādāt rekomendācijas bērnu sociālās reintegrācijas optimālai norisei, nepieciešamās pedagoģiskās vides un bērnu vajadzību nodrošināšanai.
- Sniegt konsultācijas un informēt bērnu, ģimenes un pedagogus par sociālo jautājumu risināšanas kārtību un iespējām pašvaldībā.
- Palīdzēt risināt sociālo apstākļu radītos konfliktus starp skolu, ģimeni, pašvaldību, bāriņtiesu, policiju u.c. institūcijām.
- Koordinēt sadarbību starp ģimeni un institūcijām, kas ir atbildīgas par bērnu sociālo problēmu risināšanu.
- Apsēkot problēmu ģimenes mājās, kārtot nepieciešamo dokumentāciju.
- Apzināt bez vecāku gādības palikušos bērnus, palīdzēt adaptācijas un sociālās rehabilitācijas procesā. (Rīgas domes Atkarību profilakses centrs, 2008).

Sociālais pedagogs strādā ar bērnu, pedagogiem un ģimeni. Palīdz pilnveidot vidi, kurā dzīvo un mācās bērns. Ir svarīgi palīdzēt bērnam iemācīties prasmi dzīvot sabiedrībā, izprast sevi, izdarīt izvēli, pieņemt lēmumus, apgūt saskarsmes prasmes, radīt iespēju bērnam apmierināt bioloģiskās, sociālās un garīgās vajadzības. Sociālais pedagogs māca bērnam un vecākiem piedalīties socializācijas procesos, pieņemamu bērnam, sabiedrībai un ģimenei. (Valsts izglītības satura centrs, 2013.).

Pedagogs ir viena no visnozīmīgākajām personām skolēnu dzīvē, kura, bez šaubām, lielu laika posmu pavada ar pusaudžiem. Ne tikai no bērnu ģimenēm, bet arī no pedagoga ir

atkarīgs ko jūt, par ko domā un runā pusaudži, kādas dzīves vērtības tiks izvirzītas kā prioritātes. (Valentanaviča, b.g.)

Kad runājam par kāda cilvēka “attieksmi” (vērtību) pret kādu lietu, mēs parasti domājam par spēcīgām jūtām vai pārlicību un psihofizisku orientāciju uz to, kas viņam patīk vai nepatīk. Attieksme ietver stabilu uzvedības vai darbības stereotipu, kas norāda uz noteiktu izjūtu vai viedokli par kaut ko. Tā nozīmē nostabilizējušos domāšanas veidu, tas ir ierasts kādas lietas vērtējums; nemainīga nosliece uz noteiktām izjūtām, patīku, atzinību un vēlēšanos; nepatika, antipātija, noliegums vai pat pretīgums pret kaut ko. Ētikā dažkārt runā par “par” un “pret” attieksmēm- tas skaidri rāda, ka attieksmes savā raksturā ir afektīvas, ka tās parasti ir pozitīvas vai negatīvas. Nereti uzskata, ka attieksmes zināmā mērā ir iracionālas un tādēļ tās neietekmē racionāli argumenti un pārliecināšana. Šī iemesla dēļ attieksmju maiņas problēma tiek uzskatīta par vienu no grūtākajām jebkurā izglītības darbībā un morālajā izglītībā it īpaši. (Valbis, b.g.)

Sociālā pedagoga un bērna attiecības sociāli pedagoģiskās konsultācijas laikā jau pašas par sevi ir attīstības faktors. Bērna emocionālajai attīstībai nepieciešama identifikācijas iespēja ar tādu sociālo pedagogu, kurš ir dzīvi apliecinošā pozīcijā. Tas notiek, identificējoties ar pedagogu, veidojot savu dzīves pozīciju, nevis neapzināti pakļaujoties Superego abstraktajām prasībām.

Svarīgs ir arī jautājums par profesionālās identitātes robežām. Sociālais pedagogs par savu mērķi neizvirza kardinālu personības pārbūvi, bet gan to faktoru novēršanu, kuri traucē bērna attīstību. (Batņa, 2007.).

Sociālā pedagoģija mūsdienās sociālo audzināšanu apskata kā procesu produktīvai cilvēka personības izaugsmei, risinot viņa dzīvē svarīgu uzdevumu risināšanu, sadarbojoties ar apkārtējo vidi. Šie uzdevumi ir panākumu gūšana, sociālās kompetences iegūšana, konkurētspēja, sociālā pašvērtējuma gūšana, izdzīvošana sabiedrībā. Sociālā audzināšana ietver sevī mērķtiecīgu sabiedrības ietekmi uz indivīda vērtībām un dzīves jēgu, sociālo makrogrupu darba un izzinošo aktivitāšu veicināšanu, profesionālās darbības adaptēšanu sabiedrības interešu un vērtību sistēmām, lai palīdzētu attīstīties katra indivīda personībai un sabiedrībai kopumā. (Овчарова, 2004.)

Augstākais sniegums-veikums, uz ko ir spējīgs pedagogs, ir apstākļu, tas ir, vērtībideju gaisotnes, nosacījumu radīšana un tādu pedagoģisko situāciju radīšana katrā nodarbībā, kurā dominē vērtībideju gaisotne. (Beļickis, 2000.)

Lai sociālais pedagogs spētu veicināt pusaudžu pozitīvu vērtību sistēmas veidošanos, ir nepieciešams veidot pilnvērtīgu motivāciju, galvenais ir ne tikai radīt labvēlīgus apstākļus mācīšanās (vērtību sistēmas veidošanās) gaitā (kaut gan arī tas ir ļoti svarīgi), bet arī iesaistīt

skolēnus reālos darbības veidos (mācību darbībā, sabiedriski derīgajā darbā u.c.) un mijiedarbībā ar apkārtējiem cilvēkiem. (Markova, 1986.)

Katra patstāvīga indivīda eksistencei nepieciešams citu cilvēku darbs. To iegūst un nostiprina izglītojoties, apgūstot valodu un saņemot zināšanas no iepriekšējām paaudzēm. Tie ir sociāli procesi, kas iespējami, mijiedarbojoties vismaz diviem cilvēkiem savstarpējas iecietības un cieņas apstākļos. Tāpēc katra pienākums ir attīstīt un nostiprināt gan savu, gan citu cilvēku patstāvību. Un šis uzdevums mums ir jāpilda visu mūžu. (Valbis, b.g.)

Lai pedagogs varētu veicināt bērna vērtību sistēmas pozitīvu virzību, viņam pašam ir jābūt stabilai, pozitīvai vērtību sistēmai, jo tikai tad, kad bērns redz pozitīvo piemēru, viņš var pārņemt šīs zināšanas un integrēt tās savā dzīvē. Nav jēgas, ja pedagogs sludina pozitīvas vērtības, bet ikdienā rīkojas pretēji tām. (Lovat, Toomey, 2009.)

Viens no sociālā pedagoga pienākumiem dienas centrā ir radīt pusaudžos apziņu, ka dienas centrs ir vieta, kurā pusaudzis drīkst atvērties, stāstīt par savā dzīvē notiekošo un just, ka vienmēr tiks saprasts, atbalstīts un saņems nepieciešamo palīdzību. Dienas centru apmeklējošajiem pusaudžiem bieži vien šī ir vienīgā vieta, kur tādu atbalstu var saņemt, jo ģimenei bieži vien nav laika vai zināšanu, lai šādu atbalstu sniegtu, bet skolā pusaudži savu zemo sekmju un destruktīvās uzvedības dēļ ir nesaprasti un atraidīti.

4. ATBALSTS POZITĪVAI UZVEDĪBAI DIENAS CENTRĀ

Lai pusaudžu vērtību sistēmas veidošanas process būtu efektīvāks, darbā nepieciešams izmantot atbalsta pozitīvai uzvedībai pamatprincipus.

Dienas centrā, tāpat kā skolā, skolēns apgūst pozitīvo uzvedību, vispirms izprotot, kas ir pozitīvā uzvedība, redzot šādas uzvedības modeļus no iestādes darbiniekiem, tad to izmēģinot piemērotā vietā un laikā un saņemot iedrošinājumu no pieaugušajiem par savu pareizo izvēli uzvesties pozitīvi. (Martinsone, Nīmante, Daniela, 2013.)

Lai pusaudži izprastu ko no viņiem sagaida, kādas ir prasības, lai pilnvērtīgi funkcionētu sociālajā vidē, nepieciešams izstrādāt noteikumus, uz ko pusaudžiem balstīt savu uzvedību un darbību. Būtiskākais noteikumu veidošanā, lai tie ir skaidri un nepārprotami, pozitīvi. Jānosauc vēlamā uzvedība, kā arī jānosaka ne vairāk par trīs līdz pieciem noteikumiem konkrētā vidē, lai skolēni tos var atcerēties. (Martinsone, Nīmante, Daniela, 2013.)

Lai veiksmīgi īstenotu šo programmu, darbinieki ievieš konkrētus risinājumus problemātiskas uzvedības gadījumiem un arī uzvedības pārraudzību gan nodarbību, gan brīvajā laikā, gan dienas centra organizētos pasākumos. Tā kā sekas ir iepriekš visiem zināmas, pusaudžiem ir jāiemācās izjust atbildība par savu uzvedību.

Ja situācijām tiek piemēroti vienoti risinājumi, kas kļūst par rutīnu dienas centra ikdienā, tad arī zināšanu apguves process norit produktīvāk, savukārt visiem pusaudžiem ir vienoti un skaidri noteikumi. Tas palīdz izvairīties no pazemojošām situācijām. Pusaudžiem veidojas izpratne par vērtībām, un noteikumi palīdz saprast, kā rīkoties droši, ar atbildību un ar cieņu ikdienas situācijās jebkurā vietā, ko viņi apmeklē. (Martinsone, Nīmante, Daniela, 2013.)

Līdz šim pusaudžu disciplinēšana balstījās pamatā uz reaģēšanu uz uzvedības pārkāpumiem ar sodiem, privilēģiju atņemšanu, paskaidrojumu rakstīšanu, pat policijas izsaukšanu, ziņošanu vecākiem un citām metodēm. Pētījumi atklāj, ka sodīšana, turklāt nekoncekventa, ir nepietiekami efektīvs paņēmiens uzvedības pārkāpumu mazināšanā. Atbalstot pozitīvu uzvedību, skolēni iemācās, ko vajag, nevis ko nevajag darīt. (Martinsone, Nīmante, Daniela, 2013.)

Viens no tradicionālākajiem veidiem, kā izteikt pusaudžim novērtējumu, ir viņu uzslavēt. Parasti uzslavu lieto, kad uzdevums vai darbs ir labi padarīts. Atzinība jāsaņem ne tikai katram pusaudžim atsevišķi, bet to būtu vēlams piešķirt arī visam dienas centra apmeklētāju kolektīvam kopumā, lai sekmētu savstarpējās atbildības uzņemšanos par notiekošo dienas centrā kopumā.

Varētu būt dažādi argumenti, kādēļ atturēties no pusaudžu uzslavēšanas, piemēram, pieaugušajiem var šķist, ka pareiza uzvedība ir tikai normāla un par pašsaprotamām lietām nav

5. PĒTĪJUMS PAR PUSAUDŽU VĒRTĪBU SISTĒMU DIENAS CENTRĀ “ČIEKURS” UN IEGŪTO REZULTĀTU ANALĪZE

Pētījums tika veikts Rīgas Sociālā dienesta dienas centrā “Čiekurs” ar mērķi noskaidrot dienas centra apmeklētāju personīgās vērtības. **Pētījuma bāze**- dienas centrs “Čiekurs”, kas atrodas Rīgā, Ķengaragā, Maskavas ielā 285/6. Dienas centru apmeklē bērni un jaunieši no 9 līdz 17 gadu vecumam. Lielākā daļa apmeklētāju nāk no krievu valodā runājošām, sociāli nelabvēlīgām ģimenēm, tāpēc šiem jauniešiem īpaši ir nepieciešama palīdzība pozitīvas vērtību sistēmas veidošanā.

Lai iegūtu precīzus datus, kas palīdzētu iegūt nepieciešamo informāciju, tika apvienotas gan kvalitatīvā, gan kvantitatīvā pētījuma pamatnostādnes. Tas ļauj secināt gan kopējās grupas tendences, gan izprast, kas nepieciešams katram pusaudzim individuāli, lai tiktu veidota pozitīva vērtību sistēma. Pētījumā tika izmantotas tādas metodikas kā:

- “Vērtības”, lai uzzinātu, kuras vērtības respondentiem ir visbūtiskākās;
- “Cilvēk, kādam Tev jābūt?”, lai noskaidrotu respondentu priekšstatus par cilvēka īpašībām;
- “Personības iezīmju izpētes anketa”, lai iepazītos ar respondentu pašvērtējumu;
- “Es ieskatos sevī un redzu...”, lai noteiktu respondenta rakstura pašnovērtējuma kvalitāti;
- “Sociālās saiknes pašanalīze”, ar kuras palīdzību tika noskaidrota respondenta subjektīvo attieksmi pret līdzcilvēkiem. (Baldiņš, Raževa, 2012.)

Pētījumā tika iesaistīti 20 dienas centra apmeklētāji.

5.1.tabula Informācija par respondentiem

Dzimums	Meitenes	Zēni
Skaitis	18	2

5.2.tabula Informācija par respondentiem

Vecums	12 gadi	13 gadi	14 gadi	15 gadi	16 gadi	17 gadi
Skaitis	3	4	4	3	4	2

Lai noskaidrotu pusaudžu vērtības (materiālas, morālas, vitālas, sociālas), tika veikta anketēšana, kurā pusaudžiem bija jānovērtē dažādas vērtības ar atzīmēm “ļoti svarīgi”,

“svarīgi”, “neitrāli”, “mazsvarīgi”, “nav svarīgi”. Rakstura īpašību noskaidrošanai, ko pusaudži visaugstāk vērtē gan sevī, gan citos, tika izmantota anketa “Cilvēk, kādam tev jābūt?” kurā pusaudžiem bija jāizvēlas īpašības, kas, viņuprāt, piemīt viņiem, kādas ir nepieciešamas cilvēkam, bet bez kādām var iztikt. Pašvērtējuma izziņošanai pusaudžiem tika lūgts aizpildīt anketu “Es ieskatos sevī un redzu...”, kurā bija nepieciešams novērtēt dažādus apgalvojumus, cik lielā mērā tas atbilst pusaudža nostājai un sajūtām. Sava rakstura stiprās un vājās puses pusaudži atklāja personības iezīmju izpētes anketā, kurā vienā stabiņā tika norādītas pozitīvas rakstura īpašības, bet otrā- negatīvas, un uzdevums bija, analizējot sevi, godīgi atbildēt, kuras rakstura īpašības viņam piemīt. Lai noskaidrotu pusaudžu uzticības personas, tika izmantota skolēna sociālās saiknes pašanalīze, kurā tika lūgts novērtēt katru tuvinieku ar vērtējumu dažādas sadaļās, piemēram, “uzklausu padomus”, “varu uzticēties”, “gribu līdzināties”, u.c.

Vērojot respondentus atbilžu sniegšanas laikā, bija redzams, ka viņiem vieglāk ir sniegt tās atbildes, kurās jānorāda īpašības, kas viņiem nepiemīt, vērtības, kas nav aktuālas, cilvēki, kuri nav svarīgi. Šāda tendence liecina par pusaudžu zemo pašvērtējumu un apziņu, ka viņi visu dara nepareizi. Autore uzskata, ka šis ir viens no būtiskākajiem aspektiem, kas ir jāmaina, lai pusaudžos iedvestu apziņu, ka katrs no viņiem ir vērtība un viņu klātesamība ir nepieciešama gan ģimenē, gan skolā, gan citās socializācijas vietās.

Aptaujā par pusaudžu svarīgākajām vērtībām, šīs vērtības tika sagrupētas četrās daļās- materiālās (ekonomiskās) vērtības, morālās (estētiskās) vērtības, vitālās vērtības un sociālās vērtības. (skat. 1.pielikumu)

5.3.tabula Pusaudžu vērtējums par materiālajām/ekonomiskajām vērtībām

Vērtība	Ļoti svarīgi	Svarīgi	Neitrāli	Mazsvarīgi	Nav svarīgi
Kopts izskats (tīras drēbes, kārtīgi mati/frizūra, nagi)	6	12	2	0	0
Garšīgs ēdiens	7	9	4	0	0
Nauda	5	9	3	3	0
Sava istaba	3	9	3	3	2
Sociālie tīkli (facebook, draugiem, instagram, u.c.)	9	2	3	3	3
TV/dators	3	6	3	7	1
Labs telefons	3	3	4	4	6
Stilīgs apģērbs	4	0	8	5	3

Pusaudžiem tika piedāvātas astoņas materiālās vērtības, kas bija jānovērtē skalā no “ļoti svarīgi” līdz “nav svarīgi”. Pusaudži kā vissvarīgākās materiālās vērtības minēja koptu izskatu (18 pusaudži to novērtēja kā ļoti svarīgu/svarīgu), garšīgu ēdienu (16 pusaudži to novērtēja kā ļoti svarīgu/svarīgu) un naudu (14 pusaudži to novērtēja kā ļoti svarīgu/svarīgu).

Respondenti kā visnesvarīgākās materiālās vērtības norādīja stilīgu apģērbu, labu telefonu un TV/datoru, neskatoties uz to, ka pusaudžu vecumā materiālās vērtības ir ļoti svarīgas un prakse pierāda, ka pusaudži dažkārt izsmej citus, ja viņiem nav labs materiālais nodrošinājums, konkrētajai respondentu grupai šīs vērtības nav aktuālas, jo vecāki, materiālās situācijas dēļ, nespēj iegādāties pusaudžiem dārgas viedierīces/apģērbu.

Novērojumi liecina, ka pusaudži sev ļoti vēlētos iegūt īpašumā dārgas mantas, bet apzinoties, ka pašreizējā situācijā tas nav iespējams, izvēlas apgalvot apkārtējiem, ka viņiem tas nav aktuāli, lai gan pusaudžu sarunās bieži dzirdamas tēmas par materiālajām lietām, salīdzināšana, kura telefons ir labāks. Šādas salīdzināšanas dēļ daudzi pusaudži sāk melot, ka viņiem vecāki pirks vai jau ir nopirkuši jaunu telefonu, apģērbu, kad citi sāk lūgt parādīt nopirkto, tiek izdomāti attaisnojumi, kāpēc nav sanācis konkrētajā dienā to atnest. Pusaudžiem ir tendence sevi mēģināt parādīt savādākus, kādi ir patiesībā, viņi kautrējas no sava sociālā statusa un uzskata, ka ir mazvērtīgāki par citiem sava materiālā nodrošinājuma dēļ.

5.4.tabula **Pusaudžu vērtējums par vitālajām vērtībām**

Vērtība	Ļoti svarīgi	Svarīgi	Neitrāli	Mazsvarīgi	Nav svarīgi
Mana veselība	15	5	0	0	0
Atpūta	7	13	0	0	0
Kārtība (savā istabā, mājās)	10	7	3	0	0
Mācības skolā	11	5	4	0	0
Veselīgs dzīvesveids	10	6	4	0	0
Atrašanās pie dabas	5	9	4	0	2
Brīvā laika pavadīšana pulciņos	1	13	6	0	0
Labas atzīmes	9	4	7	0	0
Darbs (strādāšana)	4	8	6	2	0
Talanti, savu talantu izkopšana	2	5	9	0	4

Pusaudžiem tika piedāvātas 10 vitālās vērtības, starp kurām pusaudži kā vissvarīgākās norādīja kārtību (17 pusaudži to novērtēja kā ļoti svarīgu/svarīgu), atpūtu (visi respondenti to novērtēja kā ļoti svarīgu/svarīgu) un veselību (visi respondenti to novērtēja kā ļoti svarīgu/svarīgu).

Respondenti kā visnesvarīgākās vitālās vērtības norādīja talantus un to izkopšanu, darbu un labas atzīmes. Pārrunājot ar pusaudžiem iemeslus, kāpēc talanti un to izkopšana tika norādīti kā nesvarīgi vai neitrāli, autore noskaidroja, ka pusaudži, kuri snieguši šādas atbildes, uzskata, ka viņiem nepiemīt nekādi talanti un pat tad, kad viņiem tika norādītas jomas, ko viņi pārzina vai prot labāk par vidējo līmeni, pusaudžiem šķita, ka tas neko nenožīmē. Šāda nostāja liecina par zemu pašvērtējumu.

Respondentu ģimenēs ir bieži novērojama situācija, ka vecāki, dažādu iemeslu dēļ, nestrādā, tāpēc pusaudži uzskata, ka darbs nav vitāli nepieciešams, lai dzīvotu kvalitatīvu, pilnvērtīgu dzīvi.

Dienas centru apmeklējošo pusaudžu sekmes lielākajā daļā gadījumu ir sliktas. Daži pusaudži jau atkārtoti apgūst kādas klases vielu un dažiem draud palikšana uz otru gadu, kā arī pusaudžu vidū ir izplatīta zema mācību motivācija. Paradums melot arī ļoti ietekmē mācību sasniegumus- pusaudži mēdz dienas centra darbiniekiem apgalvot, ka ir bijuši konsultācijās, mājas darbus pilda mājās, vecākiem apgalvo, ka mājas darbus izpilda dienas centrā, bet, sazinoties ar skolas atbalsta personālu, top skaidrs, ka pusaudžiem ir lielas problēmas- skola netiek apmeklēta, ir daudz nesekmīgu atzīmju un ir uzvedības problēmas. Šo situāciju iespējams uzlabot tikai ar visu iesaistīto institūciju sadarbību.

5.5.tabula **Pusaudžu vērtējums par sociālajām vērtībām**

Vērtība	Ļoti svarīgi	Svarīgi	Neitrāli	Mazsvarīgi	Nav svarīgi
Labi draugi	9	6	3	2	0
Mana nākotnes ģimene	9	5	6	0	0
Svētku svinēšana (Valsts svētki , Ziemassvētki, Jāņi, u.c.)	9	4	4	2	1
Labas attiecības ar skolotājiem skolā	6	5	3	3	3
Labas attiecības ar audzinātājiem (u.c. pieaugušajiem)	5	5	5	2	3
Daudz draugi	4	4	8	2	2
Pieaugušo viedoklis	5	2	7	3	3
Radnieki (māte, tēvs, brāļi, māsas, vecvecāki, māsīcas, brālēni, tantes, onkuļi u.c.)	3	3	6	7	1

Pusaudžiem tika piedāvātas astoņas sociālās vērtības, starp kurām pusaudži kā vissvarīgākās atzina savu nākotnes ģimeni (14 pusaudži to novērtēja kā ļoti svarīgu/svarīgu), labus draugus (15 pusaudži to novērtēja kā ļoti svarīgu/svarīgu) un svētku svinēšanu (13 pusaudži to novērtēja kā ļoti svarīgu/svarīgu).

Kā visnesvarīgākās sociālās vērtības respondenti norādīja radniekus, daudz draugus un pieaugušo viedokli. Šādas atbildes skaidrojamas ar pusaudžu sliktajām attiecībām ar ģimenes locekļiem- bieži vien pusaudži vaino savus vecākus, ka tie nenodrošina viņus ar nepieciešamajām emocionālajām, ne materiālajām rūpēm. 18 no aptaujātajiem pusaudžiem aug nepilnās ģimenēs vai ar aizbildņiem, kas veicina neuzticību pieaugušajiem un norobežošanos no saviem ģimenes locekļiem. Daudzi no pusaudžiem savus radniekus pat nav redzējuši, tāpēc ir tikai loģiski, ka radniekus viņi neuzskata par svarīgu sociālo vērtību.

Vairāku pusaudžu vecākiem ir atkarību problēmas- trīs pusaudžu vecākiem ir atņemtas aprūpes tiesības alkohola lietošanas dēļ un divu pusaudžu vecākiem- narkotiku lietošanas dēļ. Šie pusaudži ir tikuši pamesti novārtā un viņu atbildēs pieaugušo viedoklis tika atzīmēts kā mazsvarīgs/nesvarīgs. Šī nostāja, ka pieaugušo viedoklis nešķiet svarīgs, sagādā grūtības arī dienas centra darbiniekiem, jo ir jāizdomā veidi kā pusaudžiem parādīt, ka ne visi pieaugušie dod nevērtīgus padomus, ka dažreiz ir vērts ieklausīties citu pieredzē, lai nepieļautu vienādas kļūdas, un pieaugušie dod padomus vai rosina mācīties/strādāt nevis tāpēc, lai ieriebtu vai sodītu, bet palīdzētu veidot pilnvērtīgu dzīvi.

5.6.tabula **Pusaudžu vērtējums par morālajām/estētiskajām vērtībām**

Vērtība	Ļoti svarīgi	Svarīgi	Neitrāli	Mazsvarīgi	Nav svarīgi
Miers	12	8	0	0	0
Laipe	11	9	0	0	0
Prieks	10	10	0	0	0
Drošība	8	9	3	0	0
Zināšanas	4	11	4	1	0
Mīlestība	5	6	4	0	5
Neatkarība (no citiem)	4	7	2	4	3
Ticība (sev, Dievam, labajam)	8	2	6	2	2
Mīlestība uz dzimteni	4	2	4	4	6
Skaistums	2	4	8	2	4

Pusaudžiem tika piedāvātas 10 morālās vērtības, no kurām visi respondenti kā vissvarīgākās atzīst laimi, prieku un mieru.

Respondenti kā visnesvarīgākās morālās vērtības norādīja mīlestību uz dzimteni, skaistumu un ticību. 18 no respondentiem ir krievvalodīgi un viņi Latviju neuzskata par savu dzimteni, dažreiz ir dzirdami pat nievājoši izteikumi par valsti, tāpēc arī mīlestību uz dzimteni neuztver kā svarīgu vērtību.

Ticība kā vērtība nav augsti novērtēta, jo, kā jau tika minēts iepriekš, pusaudžiem savas dzīves laikā nācies saskarties ar daudziem nodevības gadījumiem, līdz ar to ticība ir zudusi.

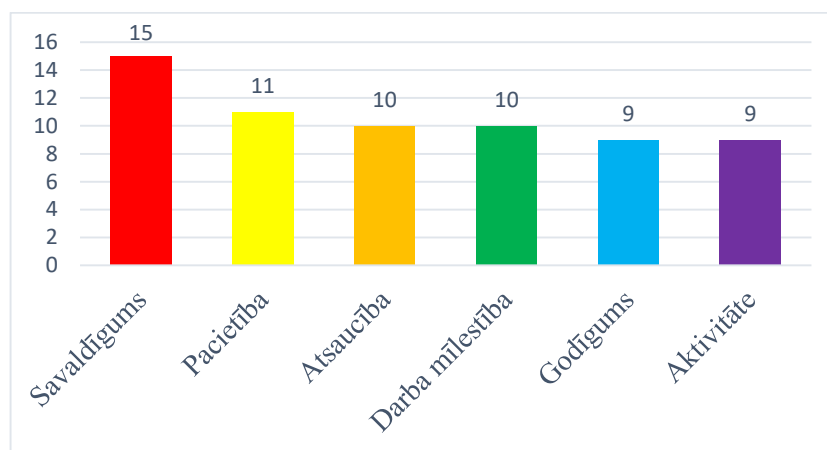
Pārsteidzoši, ka neatkarību kā svarīgu vērtību novērtēja tikai 11 pusaudži (kas, salīdzinājumā ar citām vērtībām, ir maz), jo ikdienā visi respondenti apgalvo, ka vēlētos ātrāk pārcelties un dzīvot atsevišķi no vecākiem, vēlas ātrāk atbildēt paši par sevi un būt brīvi no mūžīgās kontroles. Protams, pusaudžu vecumā tieksme pēc neatkarības ir dabiska un pat ļoti vajadzīga, bet aptaujas rezultāti parāda, ka septiņi pusaudži neatkarību tomēr uzskata par nesvarīgu, autore uzskata, ka tas ir pamats uztraukumam, jo šie pusaudži ir potenciālajā riska grupā, kuri negribēs pilnveidoties, attīstīties, lai dzīvotu patstāvīgu, no citiem neatkarīgu dzīvi.

Pusaudži ļoti augstu ir novērtējuši mieru, kas varētu liecināt, ka pusaudžiem šī miera dzīvē trūkst, viņi vēlētos dzīvot mierīgāku dzīvi, kurā katru dienu nevajadzētu uztraukties par savu morālo un fizisko labklājību.

Kopumā aptaujas dati parāda, ka pusaudži spēj novērtēt morālās vērtības, apzinās, kas ir svarīgi, tikai trūkst zināšanu un iemaņu, lai teorētiskās zināšanas pielietotu praksē.

Pusaudžu atbildes anketā “Cilvēk, kādam Tev jābūt?”

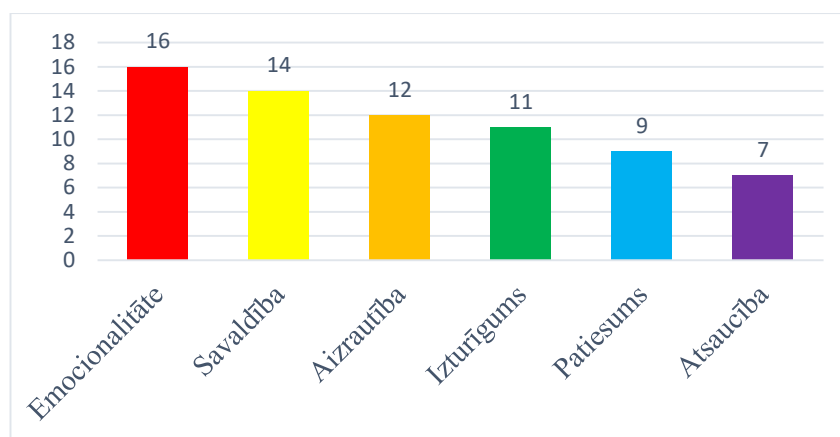
Pusaudžiem tika lūgts sagrupēt dotās rakstura īpašības grupās: “Īpašības, kas cilvēkam ir vissvarīgākās”, “īpašības, kas piemīt man” un “īpašības, kas cilvēkam var nepiemist”. (skat.2.pielikumu)

5.1.att. Respondentu norādītās vissvarīgākās cilvēka īpašības

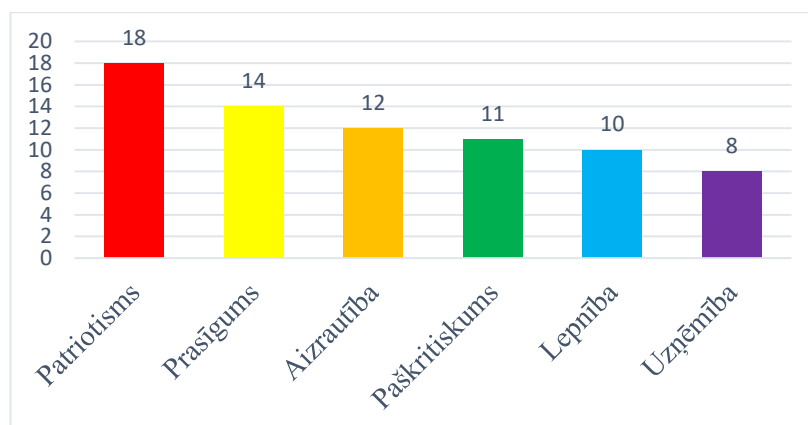
Balstoties uz anketā atspoguļotajiem datiem, pusaudži kā cilvēkam vissvarīgākās īpašības norādījuši atsaucību (10 pusaudži no 20), godīgumu (deviņi pusaudži), aktivitāti (deviņi pusaudži), savaldīgumu (15 pusaudži), darba mīlestību (10 pusaudži) un pacietību (11 pusaudži).

Pārsteidzoši, ka diezgan liels respondentu skaits (7 respondenti) norādīja agresivitāti kā vienu no vissvarīgākajām cilvēka rakstura īpašībām.

5.2.att. Īpašības, kas piemīt respondentiem

Pusaudžu aptaujās sadaļā par īpašībām, kas piemīt pašam pusaudzim, dominēja tādas īpašības kā emocionalitāte (16 pusaudži no 20 to norādīja kā sev piemītošu), savaldība (14 pusaudži), aizrautība (12 pusaudži), izturīgums (11 pusaudži), patiesums (9 pusaudži), atsaucība (7 pusaudži).

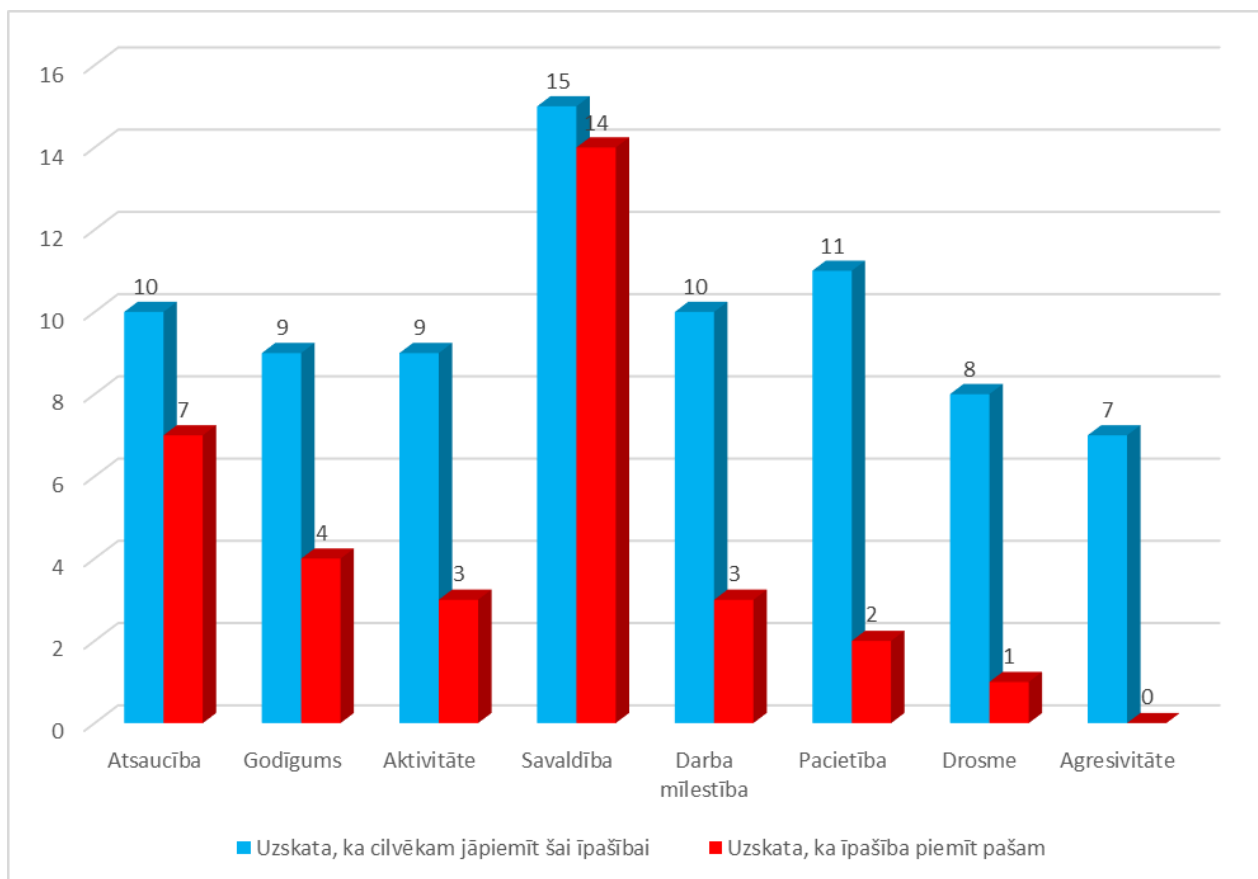

5.3.att. Respondentu norādītās cilvēkam visnesvarīgākās īpašības

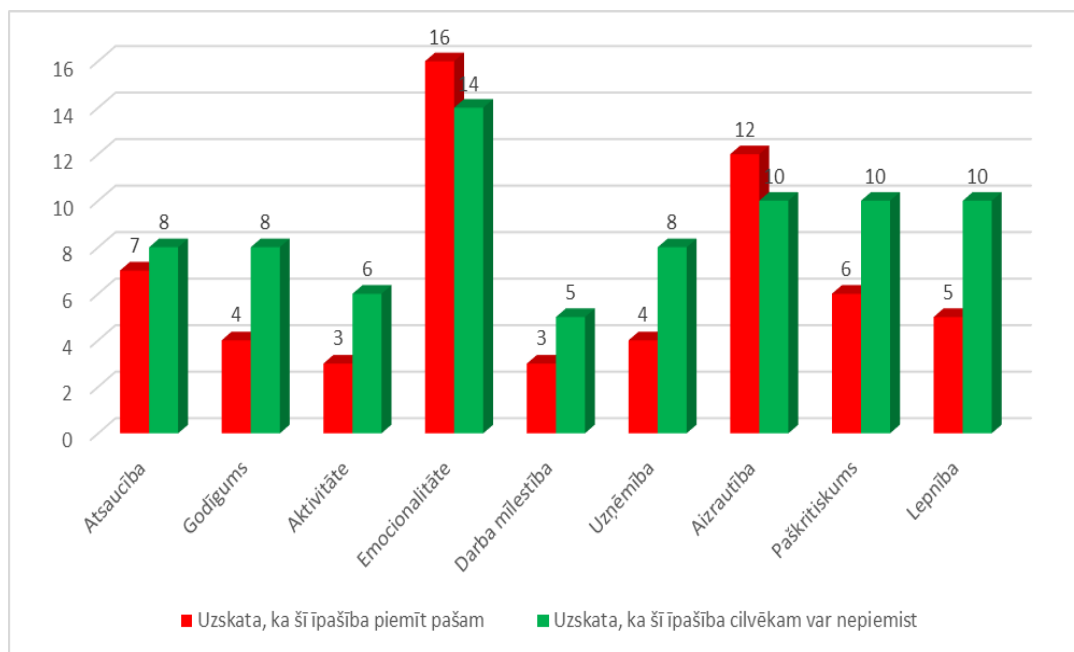
Apkopojot anketas datus tika noskaidrots, ka pusaudži uzskata, ka cilvēkam var nepiemist tādas īpašības kā patriotisms (tādu atbildi snieguši 18 pusaudži), prasīgums (14 pusaudži), aizrautība (12 pusaudži), paškritiskums (11 pusaudži), lepība (10 pusaudži) un uzņēmība (astoņi pusaudži). Šādi rezultāti varētu liecināt arī par to, ka pusaudži neizprot doto vārdu būtību, nezina, ko nozīmē, piemēram, vārds “paškritiskums”.

Visraitāk pusaudži rakstīja tieši īpašības, kas cilvēkam var nepiemist, kā arī visvairāk sakritību ir tieši ailēs “īpašības, kas piemīt man” un “īpašības, kas cilvēkam var nebūt”. Tas skaidrojams ar pusaudžu zemo pašvērtējumu un uzskatu, kas viss, ko viņi dara, ir slikts un nepareizs. (salīdzinājums apskatāms 4.4. un 4.5. attēlos)

Bērna attīstību un viņa garīgo veselību būtiski ietekmē pašnovērtējums un pašcieņa. Katra indivīda pašnovērtējumu bērnībā ietekmē vecāki, respektīvi, audzināšana ģimenē. Jau trešajā dzīves gadā intensīvi veidojas “Es” tēls. Bērns sāk sevi vērtēt. Kāds es esmu? Labs, slikts? Tā veidojas attieksme- cieņa pret sevi. Pašcieņa atkarīga no apkārtējo cilvēku- vispirms- vecāku attieksmes. Būtiski ir tas, ko bērns dzird no vecākiem- uzslavas vai nopēlumu. Bet no pašcieņas atkarīga katra indivīda, arī bērna, rīcība un uzvedība, tas, cik tā ir pārliecināta. (Puškarevs, 2001.)

5.4.att. Anketas “Cilvēk, kādam Tev jābūt?” datu salīdzinājums

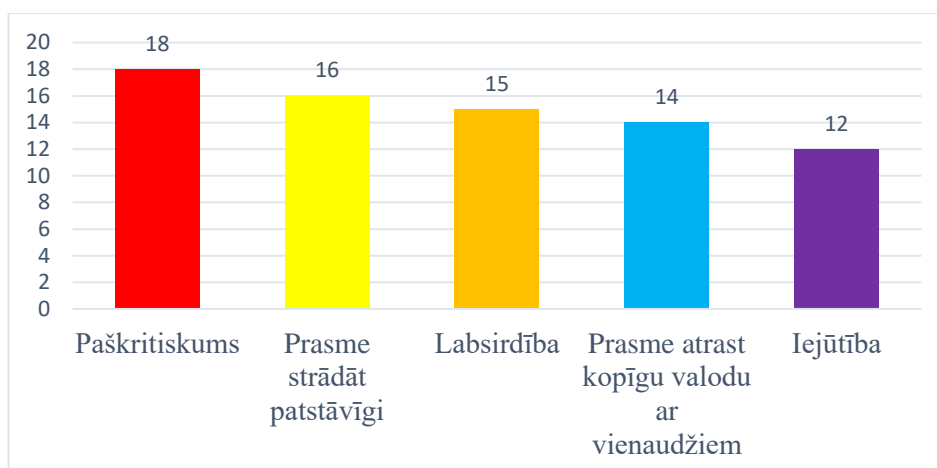
5.5.att. Anketas “Cilvēk, kādam Tev jābūt?” datu salīdzinājums

Personības iezīmju izpētes anketēšanas rezultāti

Personības iezīmju izpētes anketā pusaudžiem bija jāizvēlas no diviem stabiņiem īpašības, kas viņus iepriecina savā raksturā, bet kas- sarūgtina. Stabiņos tika piedāvātas īpašības ar pretējām nozīmēm, piemēram, “laipnība” – “nelaipnība”. (skat. 3.pielikumu)

Vērojot pusaudžus, kad viņi pildīja personības iezīmju izpētes anketu, kļuva skaidrs, ka lielākajai daļai ir vieglāk atzīmēt tās rakstura īpašības, kas pusaudžus savā raksturā sarūgtina. Arī atzīmēto rakstura īpašību skaits ir lielāks tieši šajā sadaļā, kas norāda, ka pusaudžiem ir problemātiski saskatīt savas pozitīvās rakstura īpašības un liecina par pazeminātu pašvērtējumu.

Protams, šajā anketā iegūtie rezultāti ir jāpēta individuāli, atbilstoši katram pusaudzim, bet anketas rezultāti iezīmēja arī kopīgas tendences, kas ļauj izdarīt secinājumus par kopējām grupas problēmām un stiprajām pusēm.

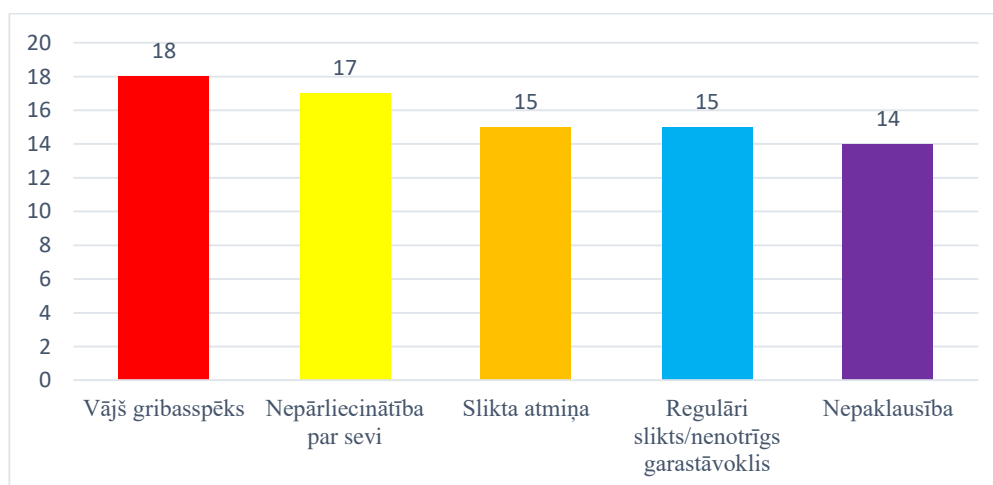

5.6.att. Īpašības, kas respondentiem sagādā prieku viņu raksturā

Respondenti norādīja, ka vislielāko prieku viņu raksturā sagādā tādas īpašības kā paškritiskums (18 respondenti to norādīja kā sev piemītošu), prasme strādāt patstāvīgi (16 respondenti), labsirdība (15 respondenti), prasme atrast kopīgu valodu ar vienaudžiem (14 respondenti) un iejūtība (12 respondenti).

Personības iezīmju izpētes anketa apstiprina autores uzskatu, ka pusaudži neizprot dažu īpašību nozīmi- šajā anketā visvairāk pusaudžu atzīmēja, ka priecājas, ka viņiem piemīt paškritiskums, savukārt anketā “Cilvēk, kādam tev jābūt?” pusaudži norādīja, ka paškritiskumam nevajadzētu cilvēkam piemist.

Vismazāk tika atzīmētas tādas rakstura īpašības kā “nav ļaunatminīgs” (1 pusaudzis), “paklausība” (1 pusaudzis) un “stiprs gribasspēks”, ko neatzīmēja neviens no respondentiem.

5.7.att. Īpašības, kas respondentus sarūgtina viņu raksturā

Pusaudži norādīja, ka visvairāk viņu raksturā sarūgtina tādas īpašības kā vājš gribasspēks (18 respondenti), nepārliecinātība par sevi (17 respondenti), slikta atmiņa (15 respondenti), regulāri slikts/nenoturīgs garastāvoklis (15 respondenti) un nepaklausība (14 respondenti).

Īpašības, ko pusaudži norādījuši, atbilst arī autores novērojumiem, šo rakstura īpašību klātesamība ir iemesls kāpēc pusaudžiem ir zemi mācību sasniegumi un pusaudžiem ir nepieciešams novērst tieši šo īpašību klātesamību, lai uzlabotu gan mācību, gan personīgos sasniegumus.

Metodikā “Es ieskatos sevī un redzu...” iegūtie rezultāti

Pusaudžiem tika dota anketa ar dažādiem apgalvojumiem, kā piemēram: “Es uztraucos par savu nākotni”, “daudzi mani ienīst”, “man nav ar ko padalīties ar savām jūtām”, un pusaudžiem bija lūgts šos apgalvojumus novērtēt ar vērtējumiem no “ļoti bieži” līdz “nekad”. (skat. 4.pielikumu).

Izmantojot šo metodiku, autore vēlējās noskaidrot un pārliecināties par pusaudžu pašvērtējuma līmeni, apkopojot datus, kļuva skaidrs, ka lielākajai daļai pusaudžu (13 no 20) pašvērtējums ir zems. Pusaudžiem ir jāiemācās apjaust savu vērtību, iemācīties paaugstināt savu pašvērtējumu izmantojot personīgos resursus. Anketā iegūtie rezultāti palīdzēs atrast individuālu pieeju katram pusaudzim un adaptēt metodikas, lai tās dotu ieguvumu katram.

Sociālās saiknes pašanalīze

Pusaudžiem tika lūgts aizpildīt anketu, kurā ar atzīmi no 0 līdz 2 bija jānovērtē savi tuvinieki dažādās sadaļās, kā piemēram: “uzklausu padomus”, “varu uzticēties”, “gribu līdzināties”. (skat. 5.pielikumu)

Respondentu atbildes sociālās saiknes pašanalīzē ir ļoti dažādas un dominējošās autoritātes ir atšķirīgas, lai gan gandrīz visās (19 respondentu) atbildēs draugi figurēja kā ļoti svarīgi, un tas ir pašsaprotami, jo pusaudžu vecums ir tas, kurā notiek autoritāšu maiņa un draugi kļūst svarīgāki par vecākiem vai skolotājiem.

Analizējot pusaudžu pašizjūtu saskarsmē referantās grupas ietvaros (Referentā grupa ir grupa, ar kuru cilvēks sevi identificē, kas ir cilvēkam sevišķi nozīmīga, ar kuru cilvēks jūtas emocionāli saistīts, kas ietekmē viņa uzskatus, vērtības un mērķus. (psiholoģijas skolotāju profesionālo kompetenču pilnveide, b.g.). Vismazākais punktu skaits bija sadaļās “zinu, ka aizsargās”, “gribu līdzināties” un “varu uzticēties”. Šie rezultāti ir rādītājs, ka pusaudžu vērtību orientācijas problēmu cēlonis varētu slēpties tieši aspektā, ka viņi nejūtas pasargāti un nevar uzticēties tuvākajiem, pusaudžiem nākas cīnīties par savu personīgo vietu pasaulē, un jāatzīst,

ka viņi šajā cīņā bieži izmanto līdzekļus, kas nesaskan ar sabiedrībā pieņemtajām normām un akceptētajām vērtībām.

Balstoties uz anketēšanā iegūtajiem datiem, no dienas centra apmeklētājiem, kuri piedalījās pētījumā, tika izvēlēti deviņi pusaudži, ar kuriem tika īstenota sociālpedagoģiskās izmēģinājumdarbības programma. Tabulā 5.7.apkopta informācija par pusaudžiem un rekomendācijas, ko nepieciešams īstenot, lai veicinātu pozitīvas vērtību sistēmas veidošanos.

Visi izmantotie pusaudžu vārdi ir mainīti.

5.7.tabula Pusaudžu raksturojums

Nr. p. k.	Vārds	Raksturojums	Rekomendācijas
1.	Aija	<p>Aija ir 13 gadus veca un dienas centru apmeklē divus gadus. Aija dzīvo kopā ar māti, māsu un patēvu, kurš, lai gan ģimenē ir ienācis tikai gadu atpakaļ, ir uzņēmis kontrolējošo funkciju- seko līdzī Aijas sekmēm, izlemj, ar ko meitene drīkst tikt, cik ilgi un kurp iet. Ir aizdomas par patēva vardarbību, jo uz Aija, katru reizi, kad runā ar patēvu, ir ļoti nobijusies un uz katru tikšanos reizi, kad uz sarunu tiek aicināta māte, īpaši uzsverot, ka sarunā aicināta piedalīties tikai viņa, līdzī dodas arī patēvs.</p> <p>Aija ir sirsnīga, atsaucīga meitene, bet ir noslieces uz depresīvu noskaņojumu- ļoti pārdzīvo katru strīdu ar draugiem, neveiksmes.</p> <p>Anketas “Es ieskatos sevī un redzu..” rezultāti liecina, ka Aijai ir ļoti zems pašvērtējums. Lielākā daļā no apgalvojumiem tika dots vērtējums “ļoti bieži” un “bieži”, kas liecina par meitenes nepārlicinātību par sevi.</p>	<p>Tā kā Aijai ir zems pašvērtējums, ir nepieciešams fokusēties uz meitenes talantu atklāšanu, lai viņa apjaustu, ka ir nodarbes, kas viņai padodas un viņa ir spējīga gūt panākumus.</p> <p>Vajadzīgas individuālās pārrunas, lai palīdzētu Aijai iemācīties adekvāti reaģēt uz pārdzīvojumiem, nenodarot pāri sev.</p> <p>Lai mainītu Aijas uzvedību ģimenes vidē, ir nepieciešamas konsultācijas ar vecākiem, lai, sarunas gaitā, vienotos par kopīgām vadlīnijām, kas jāievēro, ja vecāki vēlas, lai Aijas attieksme mainītos.</p>

		<p>Sociālās saiknes pašanalīzes anketā tika noskaidrots, ka svarīgākās personas Aijas dzīvē ir vecmamma un draugi, savukārt visi rādītāji sadaļās “varu uzticēties”, “zinu, ka palīdzēs”, “zinu, ka aizsargās” ir kritiski zemi, kas norāda, ka Aija nav pārliecināta par savu vietu referentajā grupā.</p> <p>Aijas sekmes skolā ir viduvējas, bet stabilas, sazinoties ar skolu tika noskaidrots, ka vecāki ļoti iesaistās skolas dzīvē- regulāri tiek ar pedagogiem, interesējas par Aijas uzvedību, jo mājās ar to esot problēmas, bet, kā atzīst skolas sociālais pedagogs, tas ir ģimenes iekšējais konflikts un ar destruktīvu uzvedību Aija protestē pret patēva uzliktajiem noteikumiem.</p>	
2.	Antra	<p>Antrai ir 12 gadi un dienas centru viņa apmeklē 2 gadus. Antra dzīvo ar māti un mazo brāli, tēvs ir bijis vardarbīgs, daudz lietojis alkoholu, sitis gan mammu, gan Antru, tāpēc tēvam ir atņemtas bērna aprūpes tiesības.</p> <p>Antra ir ļoti viegli ietekmējama- viņa uzskata par pareizi visu, ko viņai kāds pasaka. Izteikts sava viedokļa trūkums. Šāda uzvedība rada draudus meitenes turpmākajai dzīvei - ja viņa iesaistīsies kompānijā, kuras vērtības būs destruktīvas, Antra akli sekos kompānijas piemēram, neizvērtējot, vai tas nenodara viņai skādi. Sekmes skolā ir viduvējas, lai gan meitene cenšas pildīt mājasdarbus, lasīt, tas nepalīdz</p>	<p>Antrai nepieciešams attīstīt radošo domāšanu, lai meitene meklētu sev piemērotus risinājumus gan mācību procesā, gan ikdienas situācijās, neietekmējoties no apkārtējiem.</p> <p>Ir nepieciešamas papildus nodarbības, lai palīdzētu meitenei uzlabot mācību sasniegumus.</p> <p>Jārosina Antru biežāk izteikties, mācīties paust savas emocijas, domas, nostājas.</p> <p>Darbā jāiesaista Antras māte, lai izprastu ģimenes potenciālu</p>

		<p>viņai gūt labas sekmes. Iespējams, to varētu skaidrot ar to, ka mātei ir 8 klašu izglītība, līdz ar to viņai ir sarežģīti palīdzēt Antrai mācībās.</p> <p>Antra ir ļoti draudzīga un labprāt iesaistās aktivitātēs ar citiem dienas centra apmeklētājiem, ir komunikabla, bet nekad nestāsta par personīgām tēmām- nedalās pārdzīvojumos pat tad, kad skaidri redzams, ka meiteni kas nomoka.</p> <p>Antrai bija problemātiski izpildīt anketas- viņai vairākas reizes bija jāpaskaidro, kas īsti ir jādara. Anketu rezultāti liecina, ka Antrai ir zems pašvērtējums un svarīgākie referentās grupas cilvēki ir māte un skolotājs.</p>	<p>un izprastu, kā māte Antrai ir spējīga palīdzēt.</p>
3.	Māris	<p>Mārim ir 13 gadi un dienas centru viņš apmeklē 3 mēnešus.</p> <p>Lai gan zēns dienas centru apmeklē neilgu laiku, par viņu pašu un ģimeni ir iegūts vairāk informācijas kā par citiem bērniem, kuri jau ilgu laiku apmeklē dienas centru.</p> <p>Māris dzīvo kopā ar māti un krustmāti, kuras ir nedzirdīgas. Zēns ir dzirdīgs. Tā kā Mārim nav iespējas izrunāties mājās, tad viņš ļoti aktīvi cenšas komunicēt ar citiem dienas centra apmeklētājiem, citi pusaudži no viņa mēdz nogurt, kā rezultātā rodas konflikti.</p> <p>Māris ir atklājis, ka māte nesniedz viņam pietiekami daudz mīļuma un rūpju, viņš uzskata, ka māte ir dzemdējusi bērnus, lai saņemtu par</p>	<p>Lai palīdzētu Mārim, ir jāapvieno gan dienas centra darbinieku, gan ģimenes, gan skolas atbalsta personāla darbs, jāvienojas par kopīgu darbības plānu.</p> <p>Mārim ir jāiemācās kontrolēt savas emocijas, lai ar impulsivitāte neizsauktu liekus konfliktus.</p> <p>Mārim ir jāamāca iespējas, kā var rīkoties, ja kāds viņu aizskar, kādas metodes ir pieņemami izmantot, bet no kādām ir jāizvairās.</p> <p>Mārim ir ļoti nepieciešams atbalsts, uzmundrinājums, jo mājās viņš to nesaņem, tāpēc</p>

		<p>viņiem pabalstus – tas, ka 13 gadus vecs zēns šādi izsakās par savu māti, liecina, ka situācija ģimenē ir nelabvēlīga, Zēna tēvs dzīvo netālu, viņi dažreiz tiekas, bet Māris ir stāstījis, ka tēvs Māri bērnībā ir žņaudzis, licis vērot kā viņš sit arī māti. Arī skolā Mārim ir problēmas – šajā mācību gadā Māris pārnāca uz vispārizglītojošo skolu no internātskolas. Klasē Māris cieš no mobinga.</p> <p>Anketas parādīja, ka zēnam ir ļoti zems pašvērtējums un referentās grupas ietvaros visi rādītāji ir ļoti zemi, kas norāda uz to, ka puisim nav uzticības personu.</p> <p>Mārim ir novērojama vērtību sajaukšanās- pēc anketas rezultātiem, viņš par lielāku vērtību uzskata labu telefonu nevis mīlestību, laimi vai drošību.</p>	<p>īkdienas darbā Mārim regulāri jāsaka labi vārdi, pamudinājumi, jāveicina ticība saviem spēkiem.</p>
4.	Skaidrīte	<p>Skaidrītei ir 12 gadi, dienas centru meitene apmeklē 4 gadus.</p> <p>Skaidrīte ir ļoti draudzīga, gudra, radoša un attapīga meitene. Viņa nāk no daudzbērnu ģimenes un vecāki dara visu, lai nodrošinātu bērnus ar visu nepieciešamo.</p> <p>Skaidrīte, neskatoties uz visiem saviem talantiem, nepiedalās ārpusstundu aktivitātēs, labprāt izvēlas palikt novērotāja pozīcijā.</p> <p>Anketu rezultāti liecina, ka Skaidrītei ir augsts pašvērtējums, un arī rakstura</p>	<p>Skaidrīti nepieciešams motivēt aktīvāk iesaistīties dažādās aktivitātēs, izkopt savus talantus.</p> <p>Jācenšas iegūt vecāku atbalstu un panākt, lai arī viņi stimulē meiteni, mājās esot, pavadīt laiku lietderīgi.</p>

		īpašību apkopojums parāda, ka meitene izprot kas ir pareizi, bet kas- nepareizi.	
5.	Daina	<p>Dainai ir 13 gadi un dienas centru viņa apmeklē pusgadu. Daina dzīvo kopā ar māti un māsu vienistabas dzīvoklī, kurā visiem nepietiek vietas.</p> <p>Daina ir klusa, pieklājīga, mierīga meitene, bet kurai ir vērojams motivācijas trūkums, lai uzņemtos un darītu kādus darbus.</p> <p>Anketās iegūtie rezultāti liecina, ka Dainai ir adekvāts pašvērtējums, bet referentās grupas ietvaros lielākās autoritātes ir draugi un vecmamma, savukārt māte un māsa, ar ko Daina dzīvo ikdienā, ir saņēmušas zemus vērtējumus.</p>	<p>Dainu vajag motivēt aktīvāk iesaistīties dažādās aktivitātēs, piedalīties pasākumos un izkopt savus talantus, lai meitenes brīvais laiks tiktu piepildīts ar nodarbēm, kas attīsta viņas personību un veido labāku dzīves kvalitāti.</p> <p>Lai noskaidrotu iemeslus, kāpēc mātes un māsas saņemtie vērtējumi ir tik zemi, ir jāsažinās ar māti, lai kopīgi lemtu par uzdevumiem, kas veicami kopīgiem spēkiem.</p>
6.	Ginta	<p>Gintai ir 16 gadi un dienas centru viņa apmeklē jau 5 gadus.</p> <p>Ginta bieži iesaistās konfliktos ar citiem dienas centra apmeklētājiem – meitene ir bravūrīga un agresīva, cenšas kontrolēt citus bērnus, kas, savukārt, izraisa protestus no viņu puses.</p> <p>Meitenei ir ilgstošas problēmas ar deguna dobuma veselību, šī iemesla dēļ meitenei ir grūti elpot un viņa neizguļas, tas ir viens no iemesliem, kāpēc skolā viņa saņem zemas sekmes, jo veselības problēmu dēļ nespēj koncentrēties.</p> <p>Gintai dienas centrā ir divas draudzenes, ar kurām viņas pavada laiku kopā arī ārpus dienas centra. Vecāki cenšas ierobežot šo saskarsmi, jo uzskata, ka meitenes viena otru slikti ietekmē.</p>	<p>Gintai nepieciešams iemācīties apvaldīt savas emocijas un iemācīties kontrolēt agresivitātes izpausmes.</p> <p>Lai uzlabotu meitenes veselību, ir nepieciešams apmeklēt ārstu, jānoskaidro, kas ir jādara, lai Ginta neciestu no deguna dobuma saslimšanas.</p> <p>Lai rezultāti būtu ievērojamāki, ir jāstrādā ar draudzeņu grupu pēc vienotiem kritērijiem. Jāveic uzdevumi gan individuāli, lai grupās, jo, ja meitenēm ir tik ciešas attiecības, viņām ir svarīgi, lai visas veiktu kopīgumus</p>

		<p>Gintas aizpildīto anketu rezultāti parāda, ka viņai ir vērojams vērtību sajaukums un ir augsts pašvērtējums. Meitene par vērtībām uzskata stilīgas drēbes, labu telefonu, bet ģimeni, radnieciskus novērtē daudz zemāk.</p>	<p>uzdevumus un censtos sasniegt vienotu mērķi.</p>
7.	Jana	<p>Janai ir 17 gadi un dienas centru viņa apmeklē jau 5 gadus. Jana otro gadu mācās 8.klasē.</p> <p>Meitene dzīvo kopā ar māti, kurai ir noteikta invaliditāte, mātei ir alkohola problēmas un “vācējas sindroms” - māja ir pilna ar daudz nevajadzīgām lietām un tajā valda liela nekārtība, tas, kā meitene pati atzīst, ir iemesls, kāpēc viņa negrib uzturēties mājās un meklē katru izdevību, lai dotos ārā ar draugiem, nakšnotu citur.</p> <p>Meitene manipulē ar citiem un mēdz daudz melot. Vienreiz uz dienas centru meitene ieradās iedzērusi. Jana smēķē.</p> <p>Jana ļoti alkst pieaugušo uzmanības un mīļuma- pastāvīgi meklē fizisku kontaktu.</p> <p>Anketu dati liecina, ka Janai ir zems pašvērtējums, arī sarunās bieži ir dzirdams, ka viņa sevi vērtē ļoti zemu, uzskata, ka neko neprot un visas darbības, ko veiks- neizdosies.</p>	<p>Ir nepieciešams sadarboties ar Janas māti, lai palīdzētu izprast, kā viņa var palīdzēt meitenei mainīties.</p> <p>Janu pastāvīgi ir jāuzrauga, lai viņa mācītos un sekmīgi pabeigtu 8.klasi, regulāri ir jāsažinās ar skolas atbalsta personālu, lai noskaidrotu, kas Janai ir jā dara, kādas ir viņas sekmes un uzvedība.</p> <p>Dienas centrā Janu vajag motivēt iesaistīties aktivitātēs, veikt vajadzīgos darbus, lai attīstītu meitenes pacietību, vērtību apziņu.</p>
8.	Linda	<p>Lindai ir 15 gadi un dienas centru meitene apmeklē 4 gadus.</p> <p>Lindai ir ļoti augsti mācību sasniegumi- meitene piedalās olimpiādēs, profesionāli nodarbojas ar sportu, bet, neskatoties uz to, Lindai ir lielas</p>	<p>Lindai ir jā mācās savaldīt savas emocijas, neizgāzt dusmas uz apkārtējiem cilvēkiem.</p> <p>Dienas centrā meitenei ir jāpalīdz apjaust, ka dzīvē ir iespējams sasniegt savus</p>

		<p>uzvedības problēmas- viņa nerespektē pieaugušos, lieto daudz necenzētus vārdus, tiklīdz notiek kas nepatīkams, meitene sadusmojas un klieudz uz jebkuru, kurš tajā brīdī ir blakus.</p> <p>Linda dzīvo ar māti, tētim ir diagnosticēta šizofrēnija un meitenei ar viņu ir ļoti sliktas attiecības. Visas dzīves laikā ir tikušies tikai dažas reizes un šo tikšanās reižu laikā meitenei nācies uzklausīt apvainojumus no tēva puses.</p> <p>Anketu rezultāti liecina, ka meitenei ir ļoti augsts pašvērtējums, bet cilvēkos visaugstāk viņa vērtē tādas īpašības kā agresivitāti, lepnību, uzņēmību, izturību.</p>	<p>mērķus arī bez agresivitātes izpaušmēs, ka dažreiz veiksmīgāks paņēmieni ir konstruktīva saruna un empātisks piegājiens.</p> <p>Lindai dienas centrā vajag uzdot darbus, ko izdarīt, lai viņa uzņemtos atbildību, izprastu, cik spēka un laika ir jāvelta, lai būtu pozitīvs rezultāts, tādā veidā Linda iemācīsies novērtēt apkārtējo cilvēku darbu.</p>
9.	Krista	<p>Kristai ir 13 gadi un dienas centru viņa apmeklē divus gadus.</p> <p>Krista dzīvo divatā ar tēvu, māte pirms vairākiem gadiem ar Kristas mazo māsu aizgāja prom no ģimenes un kopš tā laika māte ar Kristu nav sazinājusies.</p> <p>Krista ir ļoti pieaugusi priekš saviem gadiem – ir ļoti bagāta valoda, spēj argumentēt savu viedokli, gatavo ēst, sarunu gaitā var dzirdēt, ka ļoti rūpējas par tēvu, bet meitenei ļoti pietrūkst mātes rūpju un maigumu- viņa pastāvīgi meklē fizisku kontaktu ar dienas centra darbiniekiem, vēlas saņemt uzslavas un atzinību.</p> <p>Anketu rezultāti tomēr liecina par pazeminātu pašvērtējumu un pārrunājot ar Kristu viņas sniegtās atbildes, viņa</p>	<p>Darbā ar Kristu vajag pastāvīgi akcentēt viņas vērtību un motivēt viņu uz jauniem sasniegumiem, akcentēt meitenes labāk īpašības.</p> <p>Krista ir jāuzrauga, lai viņa regulāri apmeklē skolu, jo dažreiz viņa mēdz aizgulēties un, tā vietā, lai aizietu uz atlikušajām stundām, viņa izlemj palikt mājās.</p> <p>Krista ir jābudina iesaistīties rotaļās, aktivitātēs ar citiem dienas centra apmeklētājiem, jo tad, ja viņa neizdzīvos savu bērnību atbilstošos gados, nākotnē tas var nodarīt skādi un</p>

	atzina, ka visas vērtības, ko viņa atzīmēja kā “ļoti svarīgas”, ir tās, kuru viņai visvairāk pietrūkst- mīlestības, drošības, labu draugu.	viņa centīsies atgūt iekavēto tad, kad būs jau par vēlu.
--	--	--

Secinājumi:

- izmantojot anketu tika noskaidrotas pusaudžu svarīgākās materiālās, vitālās, morālās un sociālās vērtības. Anketa atspoguļoja, ka pusaudžiem svarīgākās materiālās vērtības ir kopts izskats, garšīgs ēdiens un nauda. Svarīgākās vitālās vērtības pusaudžiem ir kārtība, atpūta un sava veselība. Kā nozīmīgākas sociālās vērtības respondenti norādīja svētku svinēšanu, savu nākotnes ģimeni un labus draugus un svarīgākās materiālās vērtības pusaudžiem ir laime, prieks un miers.
- Lai palīdzētu pusaudžiem veidot pozitīvu vērtību orientāciju, nepieciešams paaugstināt viņu pašvērtējumu, anketas “Es ieskatos sevī un redzu...” pierādīja, ka pusaudžu pašvērtējums ir zems, un tik ilgi, kamēr pusaudži nesāks sevi uzskatīt par vērtību, citas vērtības viņiem iemācīt būs problemātiski.
- Anketā “Cilvēk, kādam Tev jābūt?” pusaudži kā cilvēkam vissvarīgākās īpašības minēja atsaucību, godīgumu, aktivitāti, savaldīgumu, darba mīlestību un pacietību. Vienīgi atsaucība un savaldība tika norādītas arī pie īpašībām, kas piemīt pašam pusaudzim, vēl šajā sadaļā respondenti minēja tādas īpašības kā emocionalitāti, aizrautību, izturīgumu un patiesumu. Pusaudži uzskata, ka tādas īpašības kā patriotisms, prasīgums, aizrautība, paškritiskums, lepņība, uzņēmība cilvēkam var nepiemist. Kopumā vairāk sakritību bija tieši starp sadaļām, kurās jānorāda īpašības, kas cilvēkam var nepiemist un īpašības, kas piemīt pašam.
- Respondenti personības iezīmju izpētes anketā norādīja, ka viņu raksturā visvairāk iepriecina tādas īpašības kā paškritiskums, prasme strādāt patstāvīgi, labsirdība, prasme atrast kopīgu valodu ar vienaudžiem un iejūtība, savukārt sarūgtina tādu rakstura īpašību klātesamība kā vājš gribasspēks, nepārlicinātība par sevi, slikta atmiņa, regulāri slikts/nenoturīgs garstāvoklis, nepaklausība.
- Sociālās saiknes pašanalīzes anketas rezultāti uzrādīja, ka pusaudžu dominējošā autoritāte ir draugi, un autore uzskata, ka tas ir ieguvums, jo dienas centru apmeklē pusaudži, kas draudzējas savā starpā, līdz ar to viņiem būs vieglāk mainīt savus paradumus, jo tas tiks darīts kopā ar draugiem. Šī anketa arī parādīja, ka pusaudži nav pārlicināti, ka viņu tuvinieki pusaudzi aizsargās, nav pārlicināti, ka var uzticēties un negrib līdzināties.

- Izvērtējot iegūtos rezultātus, tika izvēlēti deviņi pusaudži, kuriem nepieciešams palīdzēt veidot pozitīvu vērtību sistēmu un paaugstināt pašvērtējumu.
- Visās anketās iegūtie dati palīdzēs autorei adaptēt sociālpedagoģisko programmu katram pusaudzim individuāli, lai sasniegtu labākus rezultātus.

6. SOCIĀLPEDAGOĢISKĀS IZMĒGINĀJUMDARBĪBAS PROGRAMMA, TĀS APROBĀCIJA UN IEGŪTO REZULTĀTU ANALĪZE

Sākotnējais pētījums (skat. 5.nodaļu) tika veikts 2017.gada janvārī Rīgas Sociālā dienesta dienas centrā "Čiekurs", anketējot pusaudžus no 12 līdz 17 gadu vecumam. Apkopojot iegūtos rezultātus, tika secināts, ka pusaudžiem ir ļoti zems pašvērtējums un viņi nejūtas pārliecināti, ka tuvinieki viņus, vajadzības gadījumā, pasargās. Pusaudži par svarīgākajām vērtībām uzskata laimi, prieku, mieru, savu nākotnes ģimeni, labus draugus, svētku svinēšanu, kārtību, atpūtu, savu veselību, koptu izskatu, garšīgu ēdienu un naudu.

Anketu rezultāti parādīja, ka pusaudži uzskata, ka viņiem piemīt vairāk to īpašību, kurām nevajadzētu piemist cilvēkam un daudzi respondenti kā vissvarīgāko rakstura īpašību, kam vajadzētu piemist cilvēkam, norādīja agresivitāti. Iegūtie dati liecina, ka ir jāiegulda darbs, lai veicinātu pusaudžu pašvērtējuma veidošanos, jo tikai tādā gadījumā būs iespējams uzlabot viņu vērtību sistēmu un uzvedību kopumā.

Programmas mērķis ir veicināt pozitīvu vērtību sistēmas veidošanos sociālajam riskam pakļautiem 12-17 gadus veciem pusaudžiem.

Programmas aprobācijas laiks: 27.02.2017.-15.05.2017.

Sociālpedagoģiskās darbības izmēģinājuma programma ietver:

- Padziļinātu pusaudžu vērtību izpēti (ģimenes situācijas raksturojums, sociālais fons, interešu, personisko īpašību apraksts);
- Pusaudžu anketēšanu, lai noskaidrotu vērtību diagnostiku un viņaprāt svarīgākās cilvēkam piemītošās īpašības, viņam svarīgāko personu loku un pašvērtējumu;
- Plāna pozitīvas vērtību sistēmas veicināšanai pusaudžiem izstrādāšanu un īstenošanu;
- Vadlīniju izstrādāšanu atbalsta personāla vienotam darbam ar pusaudžiem;
- Atkārtotu pusaudžu anketēšanu, lai noskaidrotu sociālpedagoģiskās programmas efektivitāti;
- Rezultātu analīzi un izvērtējumu.

6.1. Sociālpedagoģiskās izmēģinājumdarbības programma

6.1.tabula

Nr.p.k.	Darbības virziens	Uzdevums	Uzdevuma realizētājs	Laika periods	Darbības metodes	Plānotais rezultāts	Iespējamie riski
1.	Vērtību diagnostika	1.1. Izzināt pusaudžu ģimeņu sociālo statusu, audzināšanas potenciālu, dzīves apstākļus, hobijus.	Darba autore	Februāris	Dokumentu analīze Novērošana	Noskaidrots pusaudžu sociālais portrets.	Informācija nav pieejama vai daļēji pieejama.
		1.2. Noskaidrot pusaudžu vērtību pašvērtējumu.	Darba autore	Februāris	Aptaujas Novērošana Sociometrija	Noskaidrota pusaudžu vērtību orientācija, izprasts kādas vērtības ir jāizkopj.	Pusaudži sniedz nepatiesas vai nepilnīgas atbildes.
		1.3. Izzināt iepriekš veiktos darbību, lai veicinātu pusaudžiem pozitīvu vērtību orientāciju.	Darba autore	Februāris	Dokumentu analīze, aptaujas	Noskaidrota iepriekš veikto pasākumu efektivitāte.	Informācija nav pieejama vai daļēji pieejama.

2.	Detalizēts audzēkņu vērtību apraksts.	Aprakstīt pusaudžu personības-izanalizēt, kuras vērtības vajag veicināt, analizēt personiskās īpašības, saskarsmes īpatnības ar apkārtējiem.	Darba autore, sociālā darbiniece	Februāris	Novērošana, aptaujas, ekspertu atzinumi.	Legūts pilnīgs pusaudžu personības portrets, lai piemeklētu atbilstošās darba metodes pozitīvu vērtību orientācijas veicināšanai.	Neizdosies izvērtēt un izprast pusaudžu personības iezīmes, noskaidrot, kuras vērtības nepieciešams veicināt.
3.	Darbs ar pusaudžiem, kuru vērtību sistēma ir deformēta.	Iesaistot speciālistus un pašus pusaudžus, veicināt pozitīvu vērtību orientāciju.	Darba autore, sociālā pedagoģe	Februāris, marts, aprīlis	Aptaujas, semināri, lekcijas, sociometrija.	Pusaudžos tiek attīstīta pozitīva vērtību orientācija, uzlabojas uzvedība, sasniegumi mācībās un attiecības ar apkārtējiem.	Pusaudžu vērtības un intereses paliek nemainīgas vai tiek vēl vairāk deformētas.
	3.1. darbs ar audzēkņiem	3.1.1. Organizēt tikšanos ar pašvaldības policijas darbiniekiem	Darba autore, pašvaldības	Februāris	Seminārs	Pusaudži iegūst informāciju par sekām, kas rodas no	Pusaudži neieradīsies uz semināru, nevēlēsies

		par atkarību izraisošo vielu lietošanas un likumpārkāpumu sekām.	policijas darbinieki.			atkarību izraisošo vielu lietošanas, izprot likumpaklausības nozīmi un tās ietekmi uz savu nākotni.	iesaistīties diskusijās/aktivitātēs ar policijas darbiniekiem.
		3.1.2. Organizēt semināru par veselīgu un uzturu un veselīgu dzīvesveidu, ko vadīs uztura speciālists.	Darba autore, uztura speciālists.	Marts	Seminārs	Pusaudžiem tiek radīta izpratne par veselīga dzīvesveida priekšrocībām un viņi iegūst zināšanas par pārtikas produktu nepieciešamo patēriņu un viņiem nepieciešamajām fiziskajām aktivitātēm.	Pusaudži neieradīsies uz semināru, tēma viņiem nebūs saistoša.

		3.1.3. Veikt profesionālās virzības noteikšanu.	Darba autore	Aprīlis	Testi, anketas	Pusaudži iegūst profesionālo virzību, uzzina, kāda izglītība, zināšanas, iemaņas nepieciešamas, lai strādātu profesijā.	Tiks sniegta nepatiesas atbildes, pusaudži nevēlēsies pildīt profesionālās virzības noteikšanas testus.
		3.1.4. Organizēt dažādas ekskursijas, pārgājienu un darba grupas, lai veicinātu pozitīvas vērtību sistēmas veidošanos.	Darba autore	Marts, Aprīlis, Maijs	Lekcija Seminārs Izglītojoša ekskursija Diskusija	Redzētais un iegūtās jaunās zināšanas palīdzēs pusaudžiem veidot pozitīvu vērtību sistēmu un palīdzēs izprast pareizu uzvedību dažādās situācijās.	Pusaudži neiesaistīsies aktivitātēs, būs pasīvi; no redzētā negūs pozitīvu piemēru.

		3.1.5. Veikt atkārtotu sociālā statusa un attieksmju izpēti.	Darba autore	Maijs	Anketēšana	Pusaudžu vērtības ir mainījušās pozitīvajā virzienā, ir parādījusies lielāka izpratne par mērķiem un to sasniegšanas metodēm.	Pusaudžu vērtības nav mainījušās vai pasliktinājušās. Viņi nav mainījuši uzskatus mērķu izvirzīšanas un sasniegšanas jautājumos.
3.2. ar atbalsta personālu	Izveidot vadlīnijas atbalsta komandas darbam, lai veicinātu pusaudžu pozitīvu vērtību sistēmas veidošanos. Izstrādāt rīcības plānu gadījumiem, kad pusaudžu rīcībā ir novērojamas nelabvēlīgas, graužošas uzvedības pazīmes.	Darba autore, sociālā darbiniece	Aprīlis Maijs	Darba grupa	Tiks izstrādātas un ievērotas vadlīnijas, lai veicinātu pusaudžu pozitīvu vērtību orientāciju, un tiks ievērots plāns par rīcības modeli problēmsituāciju gadījumos.	Atbalsta personāls nevarēs vienoties par kopīgu problēmas risinājumu, darbinieki nevēlēsies sadarboties.	

4.	Sociālpedagoģiskās darbības rezultātu izvērtējums.	Izvērtēt rezultātu, ko sniegusi sociālpedagoģiskās programmas aprobācija.	Dienas centra sociālā darbiniece	Maijs	Ekspertu atzinums, intervēšana.	Sociālpedagoģiskās programmas aprobācija ir veicinājusi sociālā riska pusaudžu vērtību maiņu pozitīvā virzienā.	Sociālpedagoģiskā darbība nav devusi rezultātu un pusaudžu vērtības ir palikušas nemainīgas.
----	--	---	----------------------------------	-------	---------------------------------	---	--

6.2. Sociālpedagoģiskās izmēģinājuma programmas aprobācija un tās analīze

Izanalizējot pētījumā iegūtos datus, tika izvēlēti deviņi pusaudži vecumā no 12 līdz 17 gadiem- astoņas meitenes un viens zēns, kuriem tika veikta padziļināta izpēte- tika analizēta ģimenes situācija, personiskās īpašības, sociālās prasmes, tika izstrādātas individuālas rekomendācijas, kas jāievēro, lai sekmētu pozitīvu vērtīborientāciju un ar šiem pusaudžiem tika realizētas sociālpedagoģiskās izmēģinājuma programmas aktivitātes.

Katrs pusaudzis tika raksturots izmantojot gan novērošanas, gan ekspertu atzinumu metodi. Autore sazinājās arī ar izglītības iestāžu, ko pusaudži apmeklē, personālu, lai noskaidrotu mācību sekmes, uzvedību skolā. Katram pusaudzim, balstoties uz iegūto informāciju un anketu rezultātiem, tika izstrādātas rekomendācijas, kas jāņem vērā, lai veicinātu pozitīvas vērtību sistēmas veidošanos un paradumu maiņu. Rekomendācijās tika iekļautas arī darbības, ko nepieciešams veikt, lai uzlabotu pusaudžu pašvērtējumu, paradumu maiņu, kā arī motivācijas veicināšanu, lai izmaiņas vispār būtu iespējamās.

Viens pusaudzis sociālpedagoģiskās programmas aprobācijas laikā ģimenes apstākļu dēļ trīs nedēļas neapmeklēja dienas centru, tāpēc ar viņu tika strādāts individuāli, pamainot dažas izmantotās metodes, piemēram, tā kā viņš nespēja ierasties uz pasākumu, kurā piedalījās pašvaldības policija, tad ar informāciju, ko policija stāstīja pārējiem, pusaudži iepazīstināja dienas centra darbinieki.

Sociālpedagoģiskās izmēģinājumdarbības programmas ietvaros tika īstenots plāns, lai veicinātu pusaudžu pozitīvas vērtību sistēmas veidošanos, tas ietvēra: tikšanos ar speciālistiem, izglītojošas ekskursijas un darba grupas, diskusijas, situāciju modelēšanu par dažādām sadzīviskām tēmām un to izspēlēšanu, individuālās pārrunas un karjeras virzības noteikšanas testus.

Lai veicinātu pozitīvu vērtību sistēmas veidošanos, ikdienā tika izmantotas atbalsta pozitīvai uzvedībai pamatnostādnes: darba autore rūpīgi sekoja līdzi pusaudžu ikdienas darbam, tiklīdz redzēja, ka pusaudzis kļūst dusmīgs vai sāk veidoties konflikts, darba autore pienāca, aprunājās, apskāva un atgādināja kādu pozitīvu darbu, ko pusaudzis ir veicis. Rezultāts tika iegūts ļoti īsā laika posmā – pusaudži arvien mazāk iesaistījās savstarpējos konfliktos, aktīvāk piedalījās dienas centra organizētajās aktivitātēs, biežāk dalījās savās sajūtās un lūdza padomus. Paši pusaudži, vērojot apkārtējos, atzina, ka tik mierīgi dienas centrā sen neesot bijis.

Uz dienas centru tika uzaicināti Rīgas pašvaldības policijas darbinieki, lai izglītotu pusaudžus par atkarību izraisošo vielu lietošanas negatīvo ietekmi un likumpārkāpumu veikšanas sekām. Autore uzskatīja, ka pašvaldības policijas uzaicināšana uz sarunu ir ļoti

nozīmīga, jo vairākiem pusaudžiem ir sastādīti administratīvo pārkāpumu protokoli, daudzi no pētījumā iesaistītajiem pusaudžiem smēķē un lieto alkoholu, kā arī pusaudžu attieksme pret policiju ir ļoti negatīva un, lai veicinātu izpratni, ka policija darbojas aizsargāšanas nevis sodīšanas virzienā. Nodarbības sākumā bija jūtama skeptiska attieksme no pusaudžu puses, bet, ieraugot pašvaldības policijas pozitīvo attieksmi, to, cik saprotoši viņi izturas pret pusaudžu provokatīvajiem jautājumiem, attieksme mainījās un visi ļoti aktīvi iesaistījās policijas piedāvātajās aktivitātēs un diskusijās. Pēc pašvaldības policijas darbinieku aiziešanas, pusaudžiem tika jautāts, ko viņi ieguvuši no šīs sarunas, un viena no dalībniecēm atbildēja, ka nebija domājusi, ka policisti ir tik cilvēcīgi un nekad nebija domājusi kā visas situācijas, ar ko ikdienā saskaras pusaudži, izskatās no policistu skatu punkta, arī pārējie pusaudži, kuri piedalījās nodarbībā, piekrita un visu atlikušo dienu bija dzirdamas pusaudžu sarunas par policijas darba ikdienu, par to, cik nepareizi viņi līdz šim bija raudzījušies uz policijas darba funkcijām.

Dienas centra apmeklētājiem katru dienu bez maksas tiek piegādātas siltas, veselīgas pusdienas, bet pusaudži izvēlas ēst saldumus, no mājām līdzpaņemtus ātri vārāmos makaronus vai neēt vispār. Darbinieki ir bieži skaidrojuši, cik svarīgs ir veselīgs uzturs, īpaši laikā, kad pusaudžu organisms aug un attīstās. Lai palīdzētu veicināt pusaudžiem izpratni par veselīga uztura nozīmīgumu, pusaudži devās uz “Lido veselīga uztura skolu”, kurā uzzināja gan par pareiza uztura pamatnosacījumiem, gan par produktu izvēles principiem, gan par ēdiena ietekmi uz pusaudžu pašsajūtu un darba spējām. Jāatzīst, ka ne visu pusaudžu vecākiem ir iespēja nodrošināt viņus ar pilnvērtīgu uzturu, naudas ekonomijas nolūkos tiek pirktas lētākās preces, kas, bieži vien, nav kvalitatīvas – pusaudži ir stāstījuši, ka vecāki mēdz iegādāties nocenotas preces, kurām beidzas derīguma termiņš, lai ekonomētu līdzekļus. Ilgtermiņā, ēdot šādus produktus, var radīt nopietnus draudus veselībai, tāpēc pusaudži regulāri tiek rosināti paēst dienas centrā, lai vismaz reizi dienā viņi saņem pilnvērtīgu, vitamīniem bagātu pārtiku.

Pusaudžiem nepieciešams izlemt, kādā jomā viņi vēlētos strādāt nākotnē, jo tas palīdz izprast, kādas zināšanas un prasmes vajag pilnveidot un uz ko koncentrēt savu enerģiju. Sarunājoties ar pētījuma dalībniekiem, bieži ir dzirdamas frāzes par to, ka viņi neko negrib, nezina, ko vēlas darīt, ka neredz nekam jēgu- šādas nostājas sekas ir zemi mācību sasniegumi un neiesaistīšanās ārpusstundu aktivitātēs. Lai palīdzētu noskaidrot profesijas virzību, kas atbilst katra pusaudža personīgajām interesēm, ar pusaudžiem individuāli tika veikti karjeras virzības noteikšanas testi. Rezultāti bija ļoti dažādi- dažiem pusaudžiem vajag orientēties uz profesijām, kas saistīta ar cilvēkiem, dažiem- kas saistīta ar tehniku, dabu vai mākslu. Ar katru pusaudzi individuāli tika pārrunāti iegūtie rezultāti, tika meklēta informācija par nepieciešamo,

lai veiksmīgi apliecinātos izvēlētajā jomā un tika atrasti organizāciju piedāvājumi, kuros brīvajā laikā bez maksas iespējams apgūt nepieciešamās prasmes.

Paralēli izglītojošām lekcijām, arī ikdienas darbā tika iekļauti uzdevumi, lai veicinātu pusaudžu izpratni par pozitīvām vērtībām, par to ieviešanu savā dzīvē. Darba autore organizēja diskusijas par cilvēkam vissvarīgākajām vērtībām, par to, kādās situācijās ir svarīgi teikt “nē” piedāvājumam, lai apzinātos savu vērtību. Lielākajai daļai no pētījumā iesaistītajiem pusaudžiem ir sliktas saskarsmes prasmes- viņi neprot aizstāvēt savu viedokli neaizskarot apkārtējos, nejūtas pārliecināti par savu domu pareizību. Ar diskusiju palīdzību autore veicināja saskarsmes prasmju attīstīšanos un savstarpējo attiecību uzlabošanu.

Pusaudžiem tika dots uzdevums izveidot kolāžu “Es nākotnē”, kurā bija jāietver visas dzīves jomas – attiecības ar draugiem, ģimeni, izglītība, darbs, sava dzīves vide, paradumi, iekšējais stāvoklis un pēc kolāžas izveidošanas darba autore individuāli ar katru pārrunāja kolāžā attēloto. Šāds uzdevums tika dots, lai pusaudži aizdomātos par saviem mērķiem, izlemtu, ko viņi vēlas, kas viņiem ir svarīgākais. Ir sarežģīti organizēt savu ikdienu, ja nav konkrētu uzstādījumu, kādu pusaudži vēlas savu nākotni, tāpēc savas nākotnes dzīves modelēšana ir pirmais solis uz uzvedības un paradumu mainīšanu tagadnē.

Lai veicinātu pusaudžu prasmes rīkoties dažādās dzīves situācijās, lai viņi iepazītu dažādu kultūras un izklaides iestāžu darbību, tika organizētas ekskursijas – kopā ar jaunākajiem pētījuma dalībniekiem devāmies uz Latvijas Leļļu teātra izrādi, bet ar vecākajiem - uz Dailes teātra izrādi. Pusaudži līdz šim nekad nebija apmeklējuši teātri, jo vecākiem nav līdzekļu, lai sniegtu šādu iespēju. Pirms došanās tika rūpīgi pārrunāta gan ģērbšanās, gan uzvedības etiķete teātros, lai pusaudži, aizejot turp, nejostos neērti savas nezināšanas dēļ.

Marts dienas centrā tika pasludināts par “pozitīvas uzvedības mēnesi”, kad katrs apmeklētājs krāja sev punktus, lai mēneša noslēgumā saņemtu balvu – iespēju bez maksas apmeklēt šokolādes muzeju “Laima” un aktīvās atpūtas centru “Jump space”. Apmeklētāju uzdevums bija sakrāt pēc iespējas vairāk punktu- par palīdzēšanu, pieklājīgu uzvedību, iesaistīšanos aktivitātēs tika piešķirti punkti, savukārt par noteikumu pārkāpšanu, strīdiem, citu aizskaršanu punkti tika noņemti. Pusaudži, lai saņemtu kāroto, centās ievērot noteikumus, bet notika arī dažādi starpgadījumi, piemēram, divi pusaudži par smēķēšanu un necenzētu vārdu lietošanu saņēma -1000 punktus, kas nozīmēja, ka viņiem balvas saņemšana automātiski tika liegta.

Lai veicinātu mīlestības jūtas un rūpes pret dabu, pusaudžiem tika nodrošināta iespēja apmeklēt Latvijas Universitātes Botānisko dārzu, kā arī tika veiktas regulāras pastaigas pa Ķengaraga promenādi. Pusaudži nevīžīgi izturas pret apkārtējo vidi- nenovāc grūzus, ko atstāj aiz sevis, atkritumus izvēlas nomest uz zemes nevis atrast tuvāko atkritumu urnu. Apmeklējot

botānisko dārzu un ejot pastaigās, tika pārrunāta katra cilvēka ietekme uz ekosistēmu, par to, kā katrs var palīdzēt dzīvniekiem un kādu ietekmi uz indivīdu atstāj sakopta apkārtējā vide.

Jāatzīst, ka lielāku efektivitāti varētu sasniegt, ja aktivitātēs, izglītojošās lekcijās tiktu iesaistīti arī pusaudžu vecāki, jo lielākoties tas, kādu dzīvesveidu piekopj pusaudžu ģimenes, iet pretrunās ar dienas centra darbinieku stāstīto/rādīto. Diemžēl vecāki izvairās iesaistīties dienas centra darbībā, nesaskatot savu lomu pusaudžu pozitīvas vērtību sistēmas veidošanās procesā.

Paralēli kopīgajam ikdienas darbam, ar katru pusaudzi regulāri tika veiktas arī individuālās pārrunas par dažādiem jautājumiem, dažreiz iniciators bija tieši pusaudzis, kurš vēlējās pārrunāt savas mācību sekmes, konfliktu ar vecākiem, bet lielākoties darba autore, atrodot mirkli, kad apkārtējie neiejauktos sarunā, uzrunāja pusaudžus par kādu viņiem aktuālu jautājumu, piemēram, ja tika uzzināts, ka pusaudzis ir lietojis alkoholu, tika pārrunāts, kādu efektu pusaudzis mēģināja sasniegt, kādi bija lietošanas iemesli, bet, paralēli tam, pusaudzis netika bārts par savu rīcību, protams, tika paskaidrots, kāpēc alkoholu lietot viņa vecumā ir aizliegts, bet, uzticības saglabāšanas nolūkos, pusaudzis tika uzklauts un netika asi nosodīts.

Realizācijas gaita, lai veicinātu sākotnējās rekomendācijas (5.7.tabula) ir apkopota 6.2.tabulā.

6.2.tabula Pusaudžu vērtību sistēmas veidošanai nepieciešamo ieteikumu īstenošana

Nr. p.k.	Vārds	Rekomendāciju īstenošana
1.	Aija	<ul style="list-style-type: none"> • Ar Aiju tika veikti karjeras virzības noteikšanas testi, kas parādīja, ka meitenei vispiemērotākais būtu darbs ar cilvēkiem, kopīgi tika aplūkoti profesiju katalogi, tika pārrunātas nepieciešamās prasmes, lai strādātu profesijā, tika atrastas dažādas ārpusstundu aktivitātes, kurās var iegūt nepieciešamās zināšanas. • Tika veiktas konsultācijas pa telefonu ar Aijas vecākiem. Aija atzina, ka pēc sarunas vecāki cenšas rīkoties savādāk, dot lielāku izvēles brīvību. • Aija regulāri tiek motivēta rūpīgi veikt mājas darbus, vajadzības gadījumā, autore palīdz, izskaidro, dod padomus kā labāk veikt darbu.
2.	Antra	<ul style="list-style-type: none"> • Ar Antru strādāja psihologs, kurš noskaidroja, ka meitenei ir nelieli kognitīvie traucējumi, kas nozīmē, ka ar meiteni ir jāstrādā daudz vairāk, lai viņas sasniegumi uzlabotos. • Darot kopīgus darbus, bērni tiek izsēdināti tā, lai viņi neredzētu, ko dara otrs, tas palīdz veicināt patstāvīgo domāšanu un bērniem nav iespēju ieskatīties otra darbā. <p>Sazinoties ar māti, viņa godīgi atklāja, ka viņai nav spēju, lai palīdzētu Antrai, tāpēc tagad darbs tiek organizēts tā, lai Antra pēc iespējas vairāk izdara dienas centrā.</p>
3.	Māris	<ul style="list-style-type: none"> • Darba autore piedalījās starpinstucionālajā sanāksmē, kurā piedalījās Māris, viņa māte, skolas psiholoģes un sociālā pedagoģe, direktores vietniece. Sanāksmes laikā tika pārrunāti pienākumi, kas jāuzņemas katrai no iesaistītajām pusēm, lai atvieglotu Māra adaptēšanos klasē un sekmju uzlabošanu. • Psiholoģes Mārim ir konstatējušas depresijas iezīmes, tāpēc ar mammu tika panākta vienošanās, ka Mārim ir jāapmeklē psihoterapeits. • Ikdienā, modelējot dažādas situācijas dienas centrā ar Māri tiek pārrunāti un izspēlēti dažādi darbības veidi nepatīkamās situācijās,

		<p>lai pusaudzis, saskaroties ar šādiem gadījumiem, spētu adekvāti rīkoties.</p>
4.	Skaidrīte	<ul style="list-style-type: none"> • Skaidrīte tiek motivēta piedalīties dažādās sacensībās un aktivitātes kopā ar dienas centru- iesākumā tā bija vienkārši braukšana līdzi, lai apskatītos kā tas notiek, bet tagad meitene jau aktīvi piedalās sacensībās. • Jāturpina motivēt Skaidrīti, lai viņa atrastu nodarbības, kas viņu interesē un attīstītu savas prasmes profesionālu uzraudzībā.
5.	Daina	<ul style="list-style-type: none"> • Ikdienā, strādājot ar Dainu, ar meiteni tiek pārrunātas dažādas iespējas, kur un kā var doties apgūt jaunas prasmes ārpusstundu nodarbībās. • Dienas centrā tiek rīkoti dažādi pasākumi, kuros apmeklētāji var demonstrēt savus talantus- sākot ar sportiskām aktivitātēm, beidzot ar deju vakariem. Atklājies, ka Dainai ļoti labi padodas dejošana, tieši uz šo talantu ir nepieciešams likt akcentu un attīstīt to. • Saruna ar māti nedeva rezultātu, viņa apgalvo, ka daudz strādā, tāpēc nav laika, lai izsekotu līdzi Dainas nodarbēm ārpus skolas.
6.	Ginta	<ul style="list-style-type: none"> • Ar Gintu katru dienu notiek sarunas par vērtībām, bet šīs sarunas notiek brīvā gaisotnē, runājoties, nevis mācot. Piemēram, autore saka, ka ir izlasījusi rakstu par glāstu un maiguma nozīmi cilvēka dzīvē, tiek jautātas Gintas domas, un, dialoga gaitā tiek pārrunāts, kādus ieguvumus cilvēkam dod šāda rīcība. • Meiteņu grupai (Gintai, Janai, Lindai) tiek doti uzdevumi, piemēram, novadīt mazākiem bērniem kādu nodarbību. Šāda iespēja ļauj meitenēm izpaust savu vēlmi dominēt pozitīvā veidā, kā arī māca atbildību. • Ginta tika pierakstīta uz vizīte pie ārsta, lai palīdzētu atrast risinājumu ieilgušajai slimībai, Dienas centra darbiniece devās uz vizīti kopā ar Gintu, jo mātei nebija iespējas atrast kādu, kurš vizītes laikā pieskatītu Gintas māsu.
7.	Jana	<ul style="list-style-type: none"> • Sazinoties ar māt, rezultāts netiek gūts- viņa uzskata, ka Jana ir jāsoda par savu rīcību. Janas māte izsakās ļoti negatīvi par savu meitu, tas varētu būt iemesls, kāpēc Janai ir tik zems pašvērtējums.

		<ul style="list-style-type: none"> • Dienas centrā meitenei tiek lūgts, vajadzības gadījumā, aprunāties ar citiem apmeklētājiem, paskaidrot rīcības sekas, izskaidrot pozitīvas uzvedības nepieciešamību. Šādā veidā Jana pati vairāk aizdomājas par pārrunājamajām lietām un saprot, kas pašai ir jāveic, lai uzlabotu savu rīcību.
8.	Linda	<ul style="list-style-type: none"> • Linda tiek iepazīstināta ar veidiem, kā savaldīt dusmas un mierīgi reaģēt uz apkārt notiekošo. • Lindai tiek piedāvāts daudz radošo nodarbību, lai viņa, darot smalkus darbus, atslābinātos. • Ir vērojami uzlabojumi Lindas uzvedībā- viņa, tā vietā, lai kādā situācijā atkal sāktu kliegt, viņa atnāk pie darba autores aprunāties un izstāstīt, kas viņu ir sadusmojis un kopīgiem spēkiem tik meklēts risinājums, lai situāciju mainītu.
9.	Krista	<ul style="list-style-type: none"> • Kristai tiek uzticēti dažādi pienākumi, kuros viņa var apliecināt savu prasmi organizēt, piemēram, tiek lūgts sastādīt kāda pasākuma programmu. • Kristai tiek palīdzēts ar mājas darbu pildīšanu, ja ir tāda nepieciešamība. • Ar meiteni tiek pārrunāts, ka lai gan viņi dzīvo divatā ar tēvu, tomēr viņa ir tā, par kuru tēvam vajadzētu rūpēties, viņa nedrīkst aizmirst, ka ir pusaudze nevis pieaugusi sieviete, un viņai vajag pavadīt laiku ar saviem vienaudžiem.

Vadlīnijas atbalsta komandas darbam pozitīvas vērtību sistēmas veidošanā

Lai veicinātu konsekventu, secīgu atbalsta personāla darbu dienas centrā, tika izstrādātas vadlīnijas, pēc kurām tiek noteikta darbinieku rīcība, lai ikdienā veicinātu pusaudžu pozitīvu vērtību sistēmas veidošanos. Vadlīnijas apkopotas 6.3.tabulā. Vadlīniju regulāra, sistemātiska īstenošana palīdzēs pusaudžu personībām attīstīties, viņi gūs zināšanas dažādās dzīves jomās, kas savukārt ļaus iegūt augstākus sasniegumus mācībās un karjerā.

6.3.tabula **Vadlīnijas atbalsta komandas darbam**

Nr.p.k.	Darbība	Plānotais rezultāts
1.	Individuālas pārrunas ar dienas centra apmeklētājiem.	Katru dienu tiek atrasts laiks, lai individuāli aprunātos ar dienas centra apmeklētājiem par aktuālām tēmām. Šāda prakse nostiprinās pusaudžos apziņu, ka viņu domas, pārdzīvojumi ir svarīgi un dienas centra darbinieki vēlas viņiem palīdzēt. Ilgtermiņā šīm pārrunām būtu jāceļ pusaudžu pašvērtējums, jāiegūst un jānostiprina sociālās prasmes.
2.	Diskusiju rīkošana.	Diskusijas ļauj pusaudžiem mācīties vienam no otra, kā arī saskaņot savas kļūdas, izprast sakarības, raugoties no dažādiem skata punktiem. Pusaudžu vecumā vienaudži kļūst par autoritātēm, tāpēc ir jārada situācijas, lai pusaudži viens otram nodotu tikai pozitīvākos viedokļus, dzīves prasmes.
3.	Divreiz mēnesī organizēt atkarību profilakses speciālistu vadītas nodarbības.	Lai palīdzētu pusaudžiem veidot no atkarībām brīvu dzīvi, palīdzētu izprast psiholoģiskos iemeslus, kas noved pie atkarību izraisīto vielu lietošanas un novērstu tos, atkarību

		profilakses speciālistu vadītās nodarbības palīdzēs apmeklētājiem izprast un pilnveidot sevi.
4.	Reizi mēnesī rīkot grupas saliedēšanas nodarbību.	Saliedēšanas nodarbībām vajadzētu mazināt konfliktu skaitu dienas centrā, veicināt izpratni par grupu, kolektīvu kā vērtību un stiprināt savstarpējās attiecības. Saliedēts kolektīvs veicina piederības sajūtas veidošanos, kas pusaudžu vecumā ir ļoti būtiska.
5.	Veicināt dienas centra apmeklētāju ģimeņu iesaistīšanos dienas centra aktivitātēs.	Apmeklētāju ģimeņu iesaistīšana dienas centra aktivitātēs sekmētu secīgu pusaudžu attīstību, veicinātu vienotu vērtību atzīšanu visās institūcijās, kurās pusaudži pavada savu laiku un mācās dzīves prasmes.
6.	Radīt iespēju pusaudžiem apmeklēt dažādus kultūras, izglītojošos pasākumus, aicināt uz dienas centru lektoros, kuri apmeklētājus izglītos dažādās jomās.	Dienas centra apmeklētājiem, redzot dažādus kultūras slāņus, iegūstot jaunas zināšanas, ir jāpaplašinās redzeslokam. Iegūtajām zināšanām jāstimulē personības pilnvērtīga attīstība, jāveicina erudīcija un intelekts.

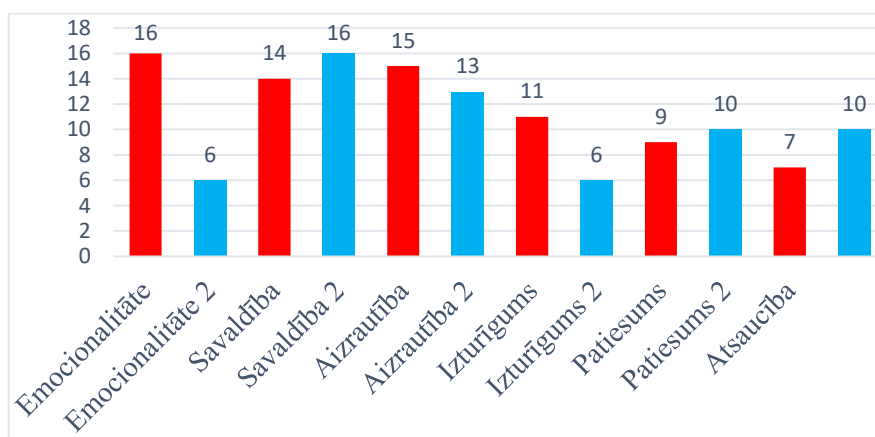
Pēc sociālpedagoģiskās izmēģinājumdarbības programmas īstenošanas, tika veikta atkārtota pusaudžu anketēšana, lai noskaidrotu, vai ir sasniegts plānotais rezultāts. Pusaudžiem atkārtoti tika lūgts aizpildīt anketas, lai noskaidrotu viņiem svarīgākās vērtības, rakstura īpašības, kurām cilvēkam ir jāpiemīt/nevajadzētu piemist, sociālo saikņu pašanalīzi, kā arī tika atkārtoti vērtēts pusaudžu pašvērtējums.

Salīdzinot ar pirmreizējo anketēšanu, nemateriālās vērtības pusaudži kā “ļoti svarīgas” vai “svarīgas” atzīmēja biežāk. Piemēram, augstākus rādītājus ir ieguvušas tādas vērtības kā “radinieki” ko par svarīgu vērtību pirmreizējā anketēšanā uzskatīja divi respondenti, bet otrreizējā – seši pusaudži; “talantus, savu talantu izkopšanu” par svarīgu vērtību sākuši uzskatīt seši pusaudži (pirms tam - trīs pusaudži); par 4 pusaudžiem vairāk kā pirmreizējā anketēšanā

par vērtību sākuši uzskatīt labas attiecības ar pieaugušajiem; otrreizējā anketēšanā atklājās, ka pēc sociālpedagoģiskās programmas īstenošanas astoņi pusaudži sākuši mīlestību un neatkarību uzskatīt kā svarīgu vērtību, iespējams, ka pusaudži ir izpratuši šo jēdzienu nozīmi plašākā izpausmē. Pārrunājot ar katru pusaudzi individuāli viņu sniegtās atbildes, daudzi atzina, ka uz dažām jomām pašlaik raugās citādi – gūstot plašākas zināšanas, viņi izpratuši kopsakarības starp personīgo vērtību izvēli un mierīgu, veiksmīgu dzīvi. Arī materiālo vērtību novērtējums palicis nemainīgs vai paaugstinājies, bet pārrunās atklājās, ka uz materiālajām vērtībām respondenti raugās kā uz palīgīdzekļiem mērķu sasniegšanā, piemēram, sava istaba nepieciešama, lai netraucēti varētu darboties, atpūsties un, vajadzības gadījumā, nomierināties.

Metodikas “Es ieskatos sevī un redzu..” un personības iezīmju izpētes anketas rezultāti uzrādīja, ka pusaudžu pašvērtējums ir paaugstinājies – tikai trīs pusaudžu atbildes liecina par pazeminātu pašvērtējumu (sākotnējā pētījumā tie bija septiņi no pētījumā iesaistītajiem pusaudžiem). Neviens pusaudzis vairs neatzīmēja “ļoti bieži” vai “bieži” pie apgalvojumiem “man nav ar ko dalīties domās”, “es jūtu, ka daudzi mani nesaprot” un “es jūtos neērti, ieejot telpā, kurā ir tikai sveši cilvēki”. Autore uzskata, ka šie rādītāji apstiprina sociālpedagoģiskās izmēģinājumdarbības programmas efektivitāti.

Arī metodikas “Cilvēk, kādam Tev jābūt?” otrreizējās anketēšanas dati liecina par pusaudžu pozitīvāku attieksmi pret sevi.

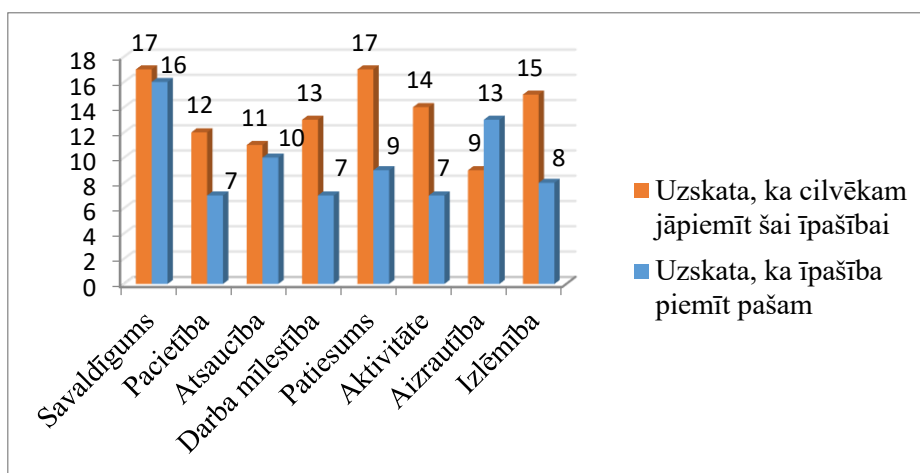
6.1.att. Īpašības, kas piemīt respondentam (salīdzinājums ar otrreizējo anketēšanu)

6.1.attēlā atspoguļots pirmreizējās un otrreizējās anketēšanas salīdzinājums. Iegūtie dati liecina, ka pusaudži uzskata, ka viņi ir kļuvuši mazāk emocionāli, savaldīgāki, patiesāki un atsaucīgāki, savukārt aizrautību un izturīgumu kā sev piemītošas īpašības ir atzīmējuši mazāks skaits pusaudžu kā sākotnējā pētījumā. Neviens no pusaudžiem vairs nav atzīmējis agresiju kā cilvēkam svarīgu īpašību. Otrreizējā anketēšanā atbildēs parādījās arī tādas rakstura īpašības kā

darba mīlestība, uzņēmība, ko sākotnējā pētījumā neviens no respondentiem nebija norādījis kā sev piemītošu.

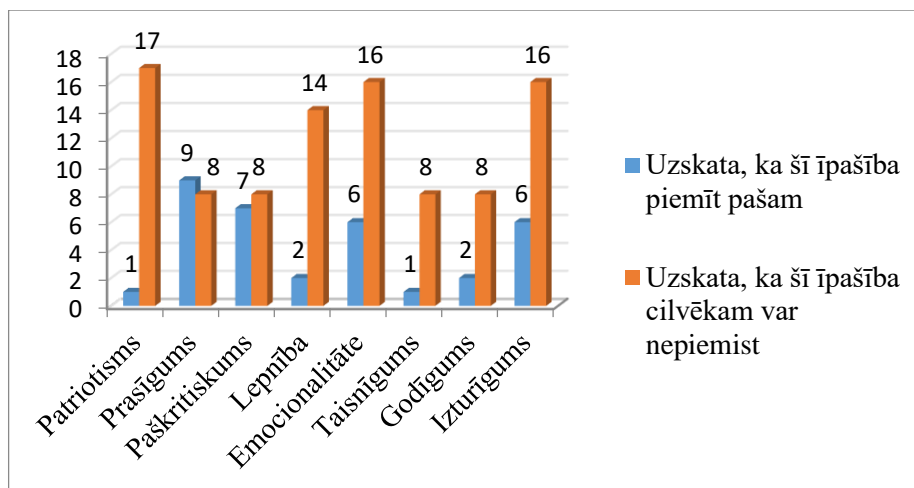
Atbilžu rezultāti sadaļā “cilvēkam visnesvarīgākās rakstura īpašības” ir palikuši praktiski nemainīgi - pusaudži joprojām uzskata, ka patriotisms, prasīgums, paškritiskums un lepība ir cilvēkam visnesvarīgākās īpašības, bet aizrautību un uzņēmību, kas sākotnējā pētījumā bija iekļauta šajā sadaļā, tagad pusaudži uzskata par cilvēkam svarīgam rakstura īpašībām.

Kā vissvarīgākās cilvēkam piemītošās īpašības pusaudži arī otrreizējā anketēšanā norādījuši savaldīgumu, pacietību, atsaucību, darba mīlestību, godīgumu un aktivitāti. Salīdzinājumā ar sākotnējo pētījumu, pusaudžu atbildēs par sev piemītošajām īpašībām ir vairāk sakritību ar sadaļu “cilvēkam vissvarīgākās īpašības” nevis “īpašības, kas cilvēkam var nepiemist”, tas liecina par pusaudžu attieksmes pret sevi izmaiņām.

6.2.att. Anketas “Cilvēk, kādam Tev jābūt?” datu salīdzinājums

Sociālpedagoģiskās izmēģinājumdarbības programmas aprobācijas laikā darba autore bieži veica pārrunas ar pusaudžiem par pozitīvu rakstura īpašību izkopšanu sevī, tika izspēlētas situācijas, kuru laikā pusaudžiem bija iespēja iejusties dažādos tēlos ar atšķirīgu piemītošo rakstura īpašību kopumu, kas, savukārt, ļāva pusaudžiem paraudzīties uz savu rīcību no malas un izprast jomas, ko sevī nepieciešams pilnveidot.

6.3.att. Anketas “Cilvēk, kādam Tev jābūt?” datu salīdzinājums

6.2. un 6.3.attēlos atspoguļotie dati liecina, ka respondentu attieksme pret sevi ir mainījusies un viņi iemācījušies gan objektīvāk vērtēt savas personiskās īpašības, gan ir guvuši plašāku priekšstatu par cilvēkam svarīgākajām īpašībām. Pārrunājot iegūtos datus, pusaudži spēja argumentēt rakstura īpašību izvēli katrai sadaļai, izskaidroja iemeslus, kāpēc viņuprāt aizrautība cilvēkam ir nepieciešama vairāk par godīgumu vai taisnīgumu.

Atkārtoti veicot sociālās saiknes pašanalīzi, ģimenes locekļu un citu referentajā grupā iekļauto personu rezultāti praktiski nav mainījušies. Tas ir skaidrojams ar to, ka sociālpedagoģiskās izmēģinājumdarbības programmas aprobācijas gaitā neizdevās iesaistīt pusaudžu ģimenes locekļus. Toties otrreizējā anketēšanā pusaudži anketā doto sarakstu papildināja ar dienas centra darbinieku vārdiem un novērtēja ar augstu punktu skaitu, kas liecina par to, ka viņi darbiniekus ir ietvēruši savā uzticības personu lokā un turpmākā darbības pozitīvas vērtību sistēmas veidošanā būs vēl efektīvāka.

NOBEIGUMS

Izstrādājot diplomdarbu “**Sociālpedagoģiskā darbība 12-17 gadus vecu pusaudžu vērtību sistēmas veidošanā dienas centrā “Čiekurs”**”, tika gūti šādi secinājumi:

- Vērtības nosaka personas attieksmi un uzvedību jebkurā dzīves jomā, balstoties uz savu vērtību sistēmu, indivīds veido savu dzīvi un personību, bet vērtību sistēma, neskatoties uz to, ka tā tiek pilnveidota un pielāgota visas dzīves garumā, tomēr visaktīvāk tiek formēta agrā bērnībā, kad no vecākiem, skolas, dienas centriem un citām socializēšanās institūcijām tiek ņemts piemērs un gūta izpratne par to, kas ir pieņemams, bet kas – nav, tāpēc ir tik būtiski noteikt, kādās sociālās grupās uzturas bērns, vai šīs grupas veicina pozitīvas vērtību sistēmas veidošanos.
- Dienas centrs ir vieta, kurā pusaudži mācās socializēties, bet pēc tam – mācās caur socializēšanos. Dienas centru “Čiekurs” apmeklē pusaudži, kuru ģimenes atrodas Rīgas Sociālā dienesta redzeslokā, un kuriem nepieciešams attīstīt sociālās prasmes, tajā skaitā, pilnveidot vērtību sistēmu. Dienas centra darbiniekiem jāspēj atrast veidi kā attīstīt tās prasmes un iemaņas, ko, dažādu iemeslu dēļ, nav spējis attīstīt ģimenes un skolas institūts. Katru dienu pusaudži tiek izglītoti dažādās jomās, tiek risinātas problēmsituācijas un pusaudži mācās mijiedarboties savā starpā, daudzi no dienas centra apmeklētājiem atzīst, ka šie apmeklējumi ir uzlabojuši viņu morālo pašsajūtu, devuši pārliecību par sevi un ļāvuši gūt dažādas prasmes.
- Sociālais pedagogs strādā ar bērnu, pedagogiem un ģimeni. Palīdz pilnveidot vidi, kurā dzīvo un mācās bērns. Ir svarīgi palīdzēt bērnam iemācīties prasmi dzīvot sabiedrībā, izprast sevi, izdarīt izvēli, pieņemt lēmumus, apgūt saskarsmes prasmes, radīt iespēju bērnam apmierināt bioloģiskās, sociālās un garīgās vajadzības. Sociālais pedagogs māca bērnam un vecākiem piedalīties socializācijas procesos, pieņemamu bērnam, sabiedrībai un ģimenei. (valsts izglītības satura centrs, 2013.) Sociālais pedagogs dienas centrā rūpējas par pusaudžu vērtību sistēmas veidošanos, par to, lai katrs dienas centra apmeklētājs iegūtu pārliecību, ka dienas centrs ir vieta, kurā viņu uzklausīs, sapratīs un palīdzēs. Izmantojot sociālpedagoģiskās metodikas, katram apmeklētājam tiek piemeklēta viņam atbilstoša pieeja, lai īstenotu sociālajā rehabilitācijas plānā ietvertos mērķus.
- Dienas centrā, tāpat kā skolā, skolēns apgūst pozitīvo uzvedību, vispirms izprotot, kas ir pozitīvā uzvedība, redzot šādas uzvedības modeļus no iestādes

darbiniekiem, tad to izmēģinot piemērotā vietā un laikā un saņemot iedrošinājumu no pieaugušajiem par savu pareizo izvēli uzvesties pozitīvi. (Martinsone, Nīmante, Daniela, 2013.). Lai pozitīvas vērtību sistēmas veidošanas process būtu efektīvāks, darbā nepieciešams izmantot atbalsta pozitīvai uzvedībai pamatnostādnes, kas sekmēs ne tikai vērtību veidošanos, bet arī palīdzēs nostiprināt pusaudžu pašvērtējumu, stabilizēt emocionālo stāvokli un radīt izpratni, ka ar pozitīvu uzvedību un attieksmi var sasniegt rezultātu ātrāk, vieglāk un patīkamāk visām iesaistītajām pusēm.

- Pētījums pierādīja, ka pusaudži objektīvi nevar izvērtēt, kuras vērtības viņiem ir aktuālas, nepieciešamas, kā arī, daudzos gadījumos, neizprot vērtību nozīmi, kā tās var pielietot personīgajā dzīvē. Pusaudžiem ir vērojams pazemināts pašvērtējums, kas traucē sasniegt mērķus, kā arī zems pašvērtējums palielina risku iesaistīties negatīvās kompānijās, kurās novērojams vērtību sajaukums. Izmantojot sociālās saiknes pašanalīzes anketu, tika noskaidrotas pusaudžu dominējošās autoritātes, kas palīdz darba autorei izprast resursus, ar kuriem nepieciešams strādāt, lai palīdzētu pusaudžiem veidot pozitīvu vērtību sistēmu, kā arī šī metode palīdzēja noskaidrot pusaudžu pašizjūtu saskarsmē referentās grupas ietvaros. Izanalizējot anketēšanā iegūtos datus, tika izvēlēti deviņi pusaudži, ar kuriem tika īstenota sociālpedagoģiskā izmēģinājumdarbības programma, lai palīdzētu ne vien izveidot pozitīvu vērtību sistēmu, bet arī uzlabotu dzīves kvalitāti kopumā.
- Sociālpedagoģiskās izmēģinājumdarbības programmas īstenošana ir devusi pozitīvu rezultātu – pusaudžiem ir uzlabojies pašvērtējums, radusies izpratne par vērtību lomu personīgajā dzīvē, ir vērojamas pārmaiņas uzvedībā, savstarpējā komunikācijā un attieksmē pret darbu, aktivitātēm, mācībām. Sociālpedagoģiskās programmas īstenošanas gaitā pusaudžiem tika organizētas izglītojošās lekcijas, ekskursijas, rīkotas diskusijas, radošās nodarbības, kuru laikā pusaudžiem bija jāaizdomājas par nākotnes plāniem, savu lomu sabiedrībā. Atkārtotajā anketēšanā iegūtie dati liecina, par pusaudžu domu izmaiņām attiecībā uz sevi un savu nākotni, viņi sākuši apzināties savu vērtību un vēlas mainīt savu dzīves kvalitāti, apzinoties, cik daudz spēj izdarīt pašrocīgi. Arī pusaudžu vērtību sistēma ir mainījusies – viņi sākuši augstāk vērtēt garīgās vērtības, bet materiālās vērtības ir nepieciešamas nevis tikai lai izceltos vienaudžu vidū, bet tas ir kā līdzeklis mērķu sasniegšanā. Izmantojot sociālās saiknes pašanalīzes anketu, pusaudži referentās grupas personas papildināja ar dienas centra darbinieku vārdiem, kas liecina par

uzticības palielināšanos starp darbiniekiem uz pusaudžiem, viņi ir guvuši izpratni, ka dienas centra darbinieki vēlas pusaudžus atbalstīt, motivēt uz labākas dzīves kvalitātes iegūšanu un palīdzēt problēmsituāciju risināšanā.

Līdz ar to var apgalvot, ka **diplomdarba mērķis ir sasniegts, uzdevumi ir izpildīti un uz pētījuma jautājumu ir atbildēts.**

Turpmāk būtu nepieciešams veikt pētījumus par ģimenes ietekmi uz vērtību sistēmas veidošanos pusaudžu vecumā, par pusaudžu ietekmi vienam uz otru vērtību veidošanās procesā, kā arī nepieciešams turpināt sociālpedagoģisko programmu pozitīvas vērtību sistēmas veidošanā dienas centrā.

IZMANTOTĀ LITERATŪRA UN AVOTI

1. Andersone R. (2004) *Pusaudžu sociālo prasmju veidošanās*. Rīga: RaKa.
2. Baldiņš A., Raževa A. (2012) *Klasvadības process, tā organizēšana un vadīšana*. Rīga: Valsts izglītības satura centrs.
3. Batņa V. (2007) *Rosinot bērna iekšējo pasauli*. Rīga: RaKa.
4. Beļickis I. (2000) *Vērtīborientētā mācību stunda*. Rīga: RaKa.
5. Braše L. (2010) *Ģimenes loma skolēnu socializācijā*. Rīga: RaKa.
6. Bērziņa I. (2014) *Latviskā dzīvesziņa izglītībā- iespēja jauniešu un bērnu vērtīborientācijā*. Rīga: b.v. [tiešsaiste] – [atsauce 07.04.2017.]. Pieejams: www.saeima.lv/documents/9ddc65545e7b863bb323cbfa94263c29fe181443
7. Celikkaya T., Filoglu S. (2014) *Attitudes of Social Studies Teachers toward Value and Values Education*. Turkey: Ahi Evran University. [tiešsaiste] – [atsauce 01.05.2017.]. Pieejams: <http://datubazes.lanet.lv:3541/eds/pdfviewer/pdfviewer?sid=291d87e1-c1f4-4f26-bcbe-34d8ce5670ad%40sessionmgr4010&vid=1&hid=4202>
8. Eriksons E. (1998) *Identiāte: jaunība un krīze*. Rīga: Jumava.
9. Garleja R. (2006) *Cilvēkpotenciāls sociālā vidē*. Rīga: RaKa.
10. Lovat T., Toomey R. (2009) *Values Education and quality teaching*. Australia: Springer Science+ Business Media.
11. Markova A. (1986) *Mācīšanās motivācijas veidošana skolēniem*. Rīga: Zvaigzne.
12. Martinsone B., Nīmante D., Daniela L. (2013) *Atbalsta programma "Atbalsts pozitīvai uzvedībai"*. Rīga: Latvijas Universitāte. [tiešsaiste] – [atsauce 26.04.2017.]. Pieejams: <http://www.atbalsts.lu.lv/lv/projekta-rezultati/lidz-31012013/atbalsta-programma-atbalsts-pozitivai-uzvedibai>
13. *Ministru kabineta noteikumu nr. 480: Izglītojamo audzināšanas vadlīnijas un informācijas, mācību līdzekļu, materiālu un mācību un audzināšanas metožu izvērtēšanas kārtība*. (2016) Rīga: Ministru kabinets. <https://likumi.lv/ta/id/283735-izglitojamo-audzinanas-vadlinijas-un-informacijas-macibu-lidzeklu-materialu-un-macibu-un-audzinanas-metozu-izvertesanas>
14. Mūrnieks A. *Izmaiņas vērtībās postmodernajā kultūrā*. (2014) Rīga: b.v. [tiešsaiste] – [atsauce 18.05.2017.]. Pieejams: <https://www.youtube.com/watch?v=LCGhtoCmeTc>
15. Nīmante D. (2015) *Ieskats APU – sistēmiska prevencijas un intervences programma vardarbības mazināšanai*. Rīga: Latvijas Universitāte. [tiešsaiste] – [atsauce

- 26.04.2017.]. Pieejams:
http://www.lps.lv/uploads/docs_module/3_Ieskats%20APU.pdf
16. *Psiholoģijas skolotāju profesionālo kompetenču pilnveide.* (b.g.) Rīga: Latvijas Universitāte. [tiešsaiste] - [atsauce 03.03.2017.]. Pieejams:
<http://profizgl.lu.lv/mod/glossary/view.php?id=20125>
17. Puškarevs I.(2001) *Attīstības psiholoģija.* Rīga: RaKa.
18. *Rokasgrāmata speciālistiem darbā ar riska grupas bērniem.* (2008) Rīga: Rīgas domes Atkarības profilakses centrs. [tiešsaiste] – [atsauce 30.04.2017.]. Pieejams:
http://www.sif.gov.lv/images/files/nodevumi/eir_soc_f/atbalstite_pr/Soc_reh_pr/15.Rokasgramata_fin-RAPC.pdf
19. Sapsağlam Ö., Ömeroğlu E. *Examining the effect of social values education program being applied to nursery school students upon acquiring social skills.* Turkey: 2016. [tiešsaiste] - [atsauce 03.02.2017.]. Pieejams:
<http://files.eric.ed.gov/fulltext/EJ1106241.pdf>
20. Schwartz S. (2012) *An Overview of the Schwartz Theory of Basic Values.* Jerusalem: The Hebrew University of Jerusalem. [tiešsaiste] – [atsauce 19.03.2017.]. Pieejams:
<http://scholarworks.gvsu.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1116&context=orpc>
21. *Sociālā darba nodaļas metodiskais norādījums: Kārtība, kādā piešķir Rīgas Sociālā dienesta Dienas centra un Dienas aprūpes centra sociālos pakalpojumus bērniem.*(2013) Rīga: Rīgas Sociālais dienests.
22. *Sociālā pakalpojuma standarts.*(2013) Rīga: Rīgas Sociālais dienests.
23. *Sociālais pedagogs skolā.* (2013) Rīga: Valsts izglītības satura centrs [tiešsaiste] - [atsauce 16.02.2017.]. Pieejams:
http://visc.gov.lv/audzinasa/dokumenti/metmat/soc_ped_skola.pdf
24. Studente L. (2014) *Vērtībizglītība – kā to īsteno skolās?* [tiešsaiste] – [atsauce 17.05.2017.]. Pieejams: <http://www.lvportals.lv/skaidrojumi.php?id=261732>
25. Upmane A. (2011) *Sociāli nosacītās personības īpašības: kontroles lokuss, vērtības.* Rīga: b.v. [tiešsaiste] - [atsauce 29.03.2017.].Pieejams:
<https://www.google.lv/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=4&cad=rja&uact=8&ved=0ahUKEwjO15PVmKTTAhUHISwKHQzkCywQFggzMAM&url=http%3A%2F%2Fprofizgl.lu.lv%2Fmod%2Fresource%2Fview.php%3Fid%3D20906&usg=AFQjCNHtD0DvyjcfbSVysF-vli4h698VuA&sig2=SvC6kI-6zB-BXfd4hSecQw&bvm=bv.152479541,d.bGg>
26. Valbis J. (b.g.) *Skolēna personības attīstība- izglītības virsuzdevums.* Rīga: Zvaigzne ABC.

27. Valantanaviča I. (b.g.) *Atbalsts skolēnu pozitīvai uzvedībai*. Daugavpils: Daugavpils logopēdiskā internātpamatskola – attīstības centrs. [tiešsaiste] – [atsauce 27.04.2017.]. Pieejams: <http://www.dliac.lv/Media/Default/Page/22.09.16.%20APU%20RAKSTS.pdf>
28. Овчарова Р.В. (2004) *Справочная книга социального педагога*. Москва: Сфера.
29. Маслоу А. (2002) *По направлению к психологии бытия*. Москва: эксмо-пресс.

PIELIKUMI

Sveiks!

Aizpildi, lūdzu, tabulu, kurā nepieciešams izlasīt apgalvojumu un norādīt, cik svarīgs tas ir Tev! Paldies par atsaucību!

Vērtība	Ļoti svarīgi	Svarīgi	Neitrāli	Mazsvarīgi	Nav svarīgi
Stilīgas drēbes					
Labs telefons					
Kopts izskats (tīras drēbes, kārtīgi mati/frizūra, nagi)					
Garšīgs ēdiens					
Sava istaba					
TV/dators					
Nauda					
Sociālie tīkli (Facebook, Draugiem, Instagram, Vk)					
Mācības skolā					
Labas atzīmes					
Brīvā laika pavadīšana pulciņos					
Talanti, savu talantu izkopšana					
Darbs (strādāšana)					
Kārtība (savā istabā, mājās)					
Atpūta					
Mana veselība					
Veselīgs dzīvesveids					
Atrašanās pie dabas					
Svētku svinēšana (Valsts svētki, Ziemassvētki, Jāņi)					
Mana nākotnes ģimene					
Radnieki (māte, tēvs, brāļi, vecvecāki, māsas, māsīcas,					

brālēni, tantes, onkuļi, krustvecāki u.c.)					
Daudz draugi					
Labi draugi					
Labas attiecības ar audzinātājiem (u.c.pieaugušajiem)					
Labas attiecības ar skolotājiem skolā					
Pieaugušo viedoklis					
Mīlestība uz dzimteni					
Mīlestība					
Ticība (sev, Dievam, labajam)					
Laime					
Prieks					
Miers					
Drošība					
Zināšanas					
Skaistums					
Neatkarība (no citiem)					

Cilvēk, kādam Tev ir jābūt?

Sveiks!

Aizpildi, lūdzu, tabulu! Izvēlies no dotajām un katrā stabiņā ieraksti 5-6 rakstura īpašības! Paldies par atsaucību!

Rakstura īpašības:

- Patriotisms
- Darba mīlestība
- Prasīgums
- Izturīgums
- Savaldība
- Radoša attieksme pret darbu
- Paškritiskums
- Principialitāte
- Taisnīgums
- Uzņēmība
- Godīgums
- Drosme
- Lepnība
- Izlēmība
- Atsaucība
- Aizrautība
- Agresivitāte
- Aktivitāte
- Emocionalitāte
- Maigums
- Pacietība
- Principialitāte
- Patiess
- Uzstājība
- Vienaldzība
- Kautrīgums
- Piekāpība

Cilvēkam vissvarīgākās īpašības	Īpašības, kas piemīt man	Īpašības, kas cilvēkam var nepiemist

Sveiks!

Izlasi apgalvojumus un atzīmē, kuras no rakstura īpašībām Tevi iepriecina, bet kuras sarūgtina raksturā! Paldies par atsaucību!

Kas Tev sagādā prieku raksturā?

- labas intelektuālās spējas
- laba atmiņa
- noturīga uzmanība
- stiprs gribasspēks
- pārliecība par sevi
- disciplinētība
- pieklājība
- paklausība
- spēja vienmēr būt labā garastāvoklī.
- labsirdība
- iejūtība
- spēja atrast kopīgu valodu ar skolotājiem
- spēja atrast kopīgu valodu ar vecākiem
- spēja atrast kopīgu valodu ar vienaudžiem
- prasme uzvesties sabiedrībā.
- neesmu ļaunatminīgs
- prasme patstāvīgi strādāt
- kautrīgums
- paškritiskums

Kas Tevi sarūgtina raksturā?

- vājas intelektuālās spējas
- slikta atmiņa
- nenoturīga uzmanība
- vājš gribasspēks
- nepārliecinātība par sevi
- nedisciplinētība
- nepieklājība
- nepaklausība
- regulāri slikts vai arī nenoturīgs garastāvoklis
- ļaunsirdība
- neiejūtība
- nespēja atrast kopīgu valodu ar skolotājiem
- nespēja atrast kopīgu valodu ar vecākiem
- nespēja atrast kopīgu valodu ar vienaudžiem
- neprasmē uzvesties sabiedrībā.
- ļaunatminība
- neprasmē patstāvīgi strādāt
- bezkaunība
- paškritiskuma trūkums.

Sveiks!

Aizpildi, lūdzu, tabulu, kurā nepieciešams izlasīt apgalvojumu un norādīt, cik lielā mērā Tev tas atbilst! Paldies par atsaucību!

Nr. p.k.	Apgalvojums	Ļoti bieži	Bieži	Dažkārt	Reti	Nekad
1.	Man gribas, lai draugi mani uzmundrinātu					
2.	Pastāvīgi izjūtu savu atbildību					
3.	Es uztraucos par savu nākotni					
4.	Daudzi mani neieredz					
5.	Man ir mazāk iniciatīvas nekā citiem					
6.	Es uztraucos par savu veselību					
7.	Es baidos izskatīties citu acīs par muļķi					
8.	Man šķiet, ka citu ārējais izskats ir daudz labāks nekā manējais					
9.	Es baidos uzstāties citu cilvēku priekšā					
10.	Es bieži pieļauju kļūdas					
11.	Es neprotu pareizi veidot sarunu ar nezināmiem cilvēkiem					
12.	Man trūkst pārliecības par sevi					
13.	Es vēlos, lai mani atbalstītu biežāk					
14.	Es esmu pārāk kautrīgs					
15.	Man šķiet, ka es dzīvi dzīvoju "pa tukšo"					
16.	Daudziem ir izveidojies nepareizs priekšstats par mani					

17.	Man nav ar ko dalīties domās					
18.	Cilvēki gaida no manis pārāk daudz					
19.	Mani sasniegumi nevienu neinteresē					
20.	Es bieži samulstu					
21.	Es jūtu, ka daudzi mani nesaprot					
22.	Man nav drošības izjūtas					
23.	Es mēdzu veltīgi satraukties					
24.	Es jūtos neērti, ieejot telpā, kurā ir tikai sveši cilvēki					
25.	Es jūtos sasaistīts					
26.	Es jūtu, ka cilvēki mani aiz muguras aprunā					
27.	Es esmu pārliecināts par to, ka citi cilvēki daudz vieglāk uztver dzīvi nekā es					
28.	Man šķiet, ka mani sagaida kaut kādas nepatīkšanas					
29.	Mani satrauc domas par to, ko par mani domā citi cilvēki					
30.	Man šķiet, ka esmu nesabiedriska					
31.	Strīdos es izsakos tikai tad, ja esmu pārliecināts par savu taisnību					
32.	Es domāju par to, ko no manis gaida citi cilvēki					

Sveiks!

Aizpildi, lūdzu anketu - Novērtē katru personu balēs 0-2, kur:

2 - vienmēr;

1 - dažkārt (dažreiz)

0 - nekad.

Ja kādas no personām nav Tavā dzīvē, izsvītro to!

Brīvajās vietās ieraksti personas, kas tavā dzīvē ir svarīgas, bet vēl nav minētas! Paldies par atsaucību!

Personas	Attieksmes novērtējums							Kopā
	Uzklausa padomus	Man ir svarīgs viņa viedoklis	Varu uzticēties	Zinu, ka sapratīs	Zinu, ka palīdzēs	Zinu, ka aizsargās	Gribu līdzināties	
1. Māte								
2. Tēvs								
3. Vecmāmiņa								
4. Vectēvs								
5. Brālis								
6. Māsa								
7. Radnieki								
8. Draugs								
9. Treneris								
10.								
11.								
Kopā:								